HOTĂRÂREA TRIBUNALULUI (Camera a doua extinsă)

10 noiembrie 2017 *

„Concurență – Înțelegeri – Sectorul instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi – Decizie prin care se constată șase încălcări ale articolului 101 TFUE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE – Manipularea ratelor de referință interbancare JPY LIBOR și Euroyen TIBOR – Restrângere a concurenței prin obiect – Participarea unui broker la încălcări – Procedură «hibridă» de tranzacție – Principiul prezumției de nevinovăție – Principiul bunei administrări – Amenzi – Cuantum de bază – Adaptare excepțională – Articolul 23 alineatul (2) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 – Obligația de motivare”

În cauza T-180/15,

Icap plc, cu sediul în Londra (Regatul Unit),

Icap Management Services Ltd, cu sediul în Londra,

Icap New Zealand Ltd, cu sediul în Wellington (Noua Zeelandă),

reprezentate de C. Riis-Madsen și de S. Frank, avocați,

reclamante,

împotriva

Comisiei Europene, reprezentată de V. Bottka, de B. Mongin și de J. Norris-Usher, în calitate de agenți,

pârâtă,

având ca obiect o cerere întemeiată pe articolul 263 TFUE și prin care se solicită, cu titlu principal, anularea Deciziei C(2015) 432 final a Comisiei din 4 februarie 2015 referitoare la o procedură inițiată în temeiul articolului 101 TFUE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul AT.39861 – Instrumente financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi) și, cu titlu subsidiar, reducerea cuantumului amenzilor aplicate reclamantelor în decizia menționată,

TRIBUNALUL (Camera a doua extinsă),

compus din domnii M. Prek (raportor), președinte, E. Buttigieg, F. Schalin, B. Berke și doamna M.-J. Costeira, judecători,

grefier: domnul L. Grzegorczyk, administrator,

având în vedere faza scrisă a procedurii și în urma ședinței din 10 ianuarie 2017,

* Limba de procedură: engleza.

pronunță prezenta

Hotărâre

I. Istoricul cauzei

1 Reclamantele, Icap plc, Icap Management Services Ltd și Icap New Zealand Ltd, fac parte dintr-o întreprindere de servicii de brokeraj prin intermediul unor rețele vocale și electronice, care este de asemenea furnizor de servicii posttranzacționare (denumite în continuare „Icap”).

2 Prin Decizia C(2015) 432 final din 4 februarie 2015 referitoare la o procedură inițiată în temeiul articolului 101 TFUE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul AT.39861 – Instrumente financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi) (denumită în continuare „decizia atacată”), Comisia Europeană a reținut că Icap a participat la săvârșirea a șase încălcări ale articolului 101 TFUE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE având ca obiect manipularea ratelor de referință interbancare *London Interbank Offered Rate* (LIBOR, rata interbancară practicată la Londra) și *Tokyo Interbank Offered Rate* (TIBOR, rata interbancară practicată la Tokyo) pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi, care fuseseră constatate în prealabil prin Decizia C(2013) 8602 final a Comisiei din 4 decembrie 2013 privind o procedură inițiată în temeiul articolului 101 TFUE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul AT.39861 – Instrumente financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi) (denumită în continuare „decizia din 2013”).

3 La 17 decembrie 2010, UBS AG și UBS Securities Japan (denumite în continuare, împreună, „UBS”) au sesizat Comisia cu o cerere de acordare a unui număr de ordine în temeiul Comunicării Comisiei privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri (JO 2006, C 298, p. 17, Ediție specială, 08/vol. 5, p. 3, denumită în continuare „Comunicarea privind cooperarea”), prin care au informat-o cu privire la existența unei înțelegeri în sectorul instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi.

4 La 24 aprilie 2011, la 18 noiembrie 2011, la 28 septembrie 2012 și la 3 decembrie 2012, Citigroup Inc. și Citigroup Global Markets Japan Inc. (denumite în continuare, împreună, „Citi”), Deutsche Bank Aktiengesellschaft (denumită în continuare „DB”), R. P. Martin Holdings și Martin Brokers (UK) Ltd și, respectiv, The Royal Bank of Scotland (denumită în continuare „RBS”) au formulat cereri în temeiul Comunicării privind cooperarea [considerentele (47)-(50) ale deciziei atacate]. La 29 iunie 2011 și la 12 februarie 2013, Comisia a acordat UBS și Citi imunitate condiționată în temeiul punctului (8) litera (b) din comunicarea amintită [considerentele (45) și (47) ale deciziei menționate].

5 La 12 februarie 2013, în temeiul articolului 11 alineatul (6) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele [101 TFUE] și [102 TFUE] (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167, rectificare în Ediție specială, 08/vol. 4, p. 269), Comisia a inițiat o procedură de constatare a încălcărilor împotriva UBS, a RBS, a DB, a Citi, a R. P. Martin Holdings și a Martin Brokers (UK), precum și împotriva JP Morgan Chase & Co., a JP Morgan Chase Bank, National Association and J. P. Morgan Europe Ltd [considerentul (51) al deciziei atacate].

6 La 29 octombrie 2013, Comisia a adresat o comunicare privind obiecțiunile societăților menționate la punctul 5 de mai sus [considerentul (52) al deciziei atacate].

7 În aplicarea procedurii de tranzacție prevăzute la articolul 10a din Regulamentul (CE) nr. 773/2004 al Comisiei din 7 aprilie 2004 privind desfășurarea procedurilor puse în aplicare de Comisiei în temeiul articolelor [101 TFUE] și [102 TFUE] (JO 2004, L 123, p. 18, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 242), astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr. 622/2008 al Comisiei din 30 iunie 2008 (JO 2008,

L 171, p. 3), Comisia a adoptat decizia din 2013, în care a concluzionat că societățile menționate la punctul 5 de mai sus încălcaseră dispozițiile articolului 101 TFUE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE prin participarea la acorduri sau la practici concertate având ca obiect restrângerea sau denaturarea concurenței în sectorul instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi.

A. Procedura administrativă care a condus la decizia atacată

8 La 29 octombrie 2013, în temeiul articolului 11 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1/2003, Comisia a inițiat împotriva reclamantelor procedura de constatare a încălcării [considerentul (53) al deciziei atacate].

9 La 31 octombrie 2013, a avut loc o reuniune destinată tranzacției, în sensul articolului 10a din Regulamentul nr. 773/2004, în care Comisia a prezentat reclamantelor obiecțiunile pe care intenționa să le rețină împotriva Icap, precum și dovezile principale pe care le deținea, care susțineau aceste obiecțiuni [considerentul (54) al deciziei atacate].

10 La 12 noiembrie 2013, reclamantele au informat Comisia cu privire la intenția lor de a nu opta pentru o procedură de tranzacție [considerentul (55) al deciziei atacate].

11 La 6 iunie 2014, Comisia a adresat reclamantelor o comunicare privind obiecțiunile. Reclamantele au răspuns la aceasta la 14 august 2014, precum și în cursul audierii desfășurate la 12 septembrie 2014 [considerentele (58) și (59) ale deciziei atacate].

12 La 4 februarie 2015, Comisia a adoptat decizia atacată, prin care a imputat Icap faptul că a „facilitat” șase încălcări și i-a aplicat șase amenzi în cuantum total de 14 960 000 de euro.

B. Decizia atacată

1. Produsele relevante

13 Încălcările în cauză privesc instrumentele financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi, indexate pe JPY LIBOR sau pe Euroyen TIBOR. JPY LIBOR este un ansamblu de rate ale dobânzii de referință practicat la Londra (Regatul Unit) care, la momentul adoptării deciziei atacate, fusese stabilit și publicat de British Bankers Association (BBA, Asociația Bancherilor Britanici) și utilizat în cazul a numeroase produse financiare în yeni japonezi. Acesta este calculat pe baza ofertelor de prețuri prezentate zilnic de un grup de bănci membre ale asociației respective (denumit în continuare „grupul JPY LIBOR”). Aceste oferte permit stabilirea ratei „medii”, pe baza căreia fiecare bancă, membră a grupului respectiv, ar putea să împrumute fonduri, solicitând și acceptând oferte interbancare pentru un volum rezonabil. Pe baza informațiilor comunicate de aceste bănci și cu excluderea celor patru referințe cele mai ridicate și a celor patru referințe cele mai scăzute, BBA stabilea astfel ratele zilnice ale JPY LIBOR. Euroyen TIBOR este un ansamblu de rate ale dobânzii de referință practicat la Tokyo (Japonia), care îndeplinește o funcție echivalentă, dar care este calculat de Japanese Banker Association (JBA, Asociația Bancherilor Japonezi) pe baza ofertelor unui grup al membrilor asociației respective și cu excluderea a două referințe cele mai ridicate și a două referințe cele mai scăzute. Comisia a reținut că ratele JPY LIBOR și Euroyen TIBOR constituie o componentă a prețurilor instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi. Ele pot afecta nivelul de numerar pe care o bancă va trebui să îl plătească sau să îl primească la scadența la termen a contrapartidei sale sau la intervale specifice. Instrumentele financiare derivate cele mai frecvente sunt contractele forward pe rata dobânzii, operațiunile swap pe rata dobânzii, opțiunile pe rata dobânzii și contractele la termen pe rata dobânzii [a se vedea considerentele (9)-(19) ale deciziei atacate].

2. Comportamentele imputate Icap

14 Comportamentele imputate Icap constau în „facilitarea” a șase încălcări, și anume:

– „încălcarea UBS/RBS din 2007”, între 14 august și 1 noiembrie 2007;

– „încălcarea UBS/RBS din 2008”, între 28 august și 3 noiembrie 2008;

– „încălcarea UBS/DB”, între 22 mai și 10 august 2009;

– „încălcarea Citi/RBS”, între 3 martie și 22 iunie 2010;

– „încălcarea Citi/DB”, între 7 aprilie și 7 iunie 2010;

– „încălcarea Citi/UBS”, între 28 aprilie și 2 iunie 2010.

15 În primul rând, Comisia a reținut în special că ICAP își desfășura activitatea în calitate de broker pe piața depunerilor în numerar de yeni japonezi prin intermediul biroului său „Cash/Money Market desk”, cu sediul la Londra. În cadrul acestei activități, aceasta ar furniza actorilor de pe piața respectivă estimări atât cu privire la volumele disponibile, cât și cu privire la prețuri, al căror obiect ar fi facilitarea încheierii de acorduri între acești actori. Mai precis, referitor la estimările furnizate de Icap actorilor respectivi, Comisia a arătat în esență că acestea includeau estimările sale referitoare la ratele JPY LIBOR zilnice, sub forma unui buletin comunicat instituțiilor financiare, dintre care unele erau membre ale grupului JPY LIBOR. Comisia a considerat că acest buletin a avut o influență semnificativă asupra comportamentului băncilor cu ocazia emiterii ofertelor lor de rate [considerentele (98)-(101) ale deciziei atacate].

16 În al doilea rând, Comisia a arătat că ICAP era de asemenea un broker pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi, acest rol fiind exercitat prin intermediul unui birou specific. Comisia a apreciat că unii traderi care își desfășurau activitatea în acest birou, în afară de tranzacțiile legale cu domnul H., trader al UBS, iar ulterior al Citi, au încercat de asemenea, la solicitarea acestuia din urmă, să afecteze cursul JPY LIBOR fie prin modificarea buletinului în discuție, fie prin utilizarea contactelor Icap cu anumite bănci din grupul JPY LIBOR [considerentele (102) și (103) ale deciziei atacate].

17 În al treilea rând, Comisia a apreciat că această împrejurare a determinat Icap să faciliteze săvârșirea celor șase încălcări constatate în decizia din 2013 [considerentele (165)-(171) ale deciziei atacate]. În ceea ce privește, *primo*, încălcările UBS/RBS din 2007, UBS/RBS din 2008 și UBS/DB, Comisia a arătat că un trader al UBS a utilizat serviciile Icap pentru a influența ofertele anumitor bănci membre ale grupului JPY LIBOR care nu participau la aceste trei înțelegeri. Cu privire la acest aspect, Comisia impută Icap că a utilizat contactele pe care le avea cu băncile membre ale grupului menționat în sensul solicitat de UBS și că a difuzat informații eronate referitoare la ratele viitoare ale JPY LIBOR [considerentul (77) literele (a) și (b) și considerentele (106)-(141) ale deciziei menționate]. În ceea ce privește, *secundo*, încălcările Citi/UBS și Citi/DB, Comisia a reținut că un trader al Citi a utilizat serviciile Icap pentru a influența ofertele anumitor bănci membre ale acestui grup care nu participau la aceste două înțelegeri. În acest cadru, Comisia a imputat de asemenea Icap că a utilizat contactele pe care le avea cu băncile membre ale aceluiași grup și că a difuzat informații eronate [considerentul (83) literele (a) și (b) și considerentele (154)-(164) ale acestei decizii]. În ceea ce privește, *tertio*, încălcarea Citi/RBS, Comisia a imputat Icap că a servit drept mijloc de comunicare între un trader al Citi și un trader al RBS în vederea facilitării săvârșirii acesteia [considerentele (84) și (142)-(153) ale aceleiași decizii].

3. Calculul amenzii

18 Comisia a amintit cu titlu introductiv că, în temeiul Orientărilor privind calcularea amenzilor aplicate în temeiul articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 (JO 2006, C 210, p. 2, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 264, denumite în continuare „Orientările din 2006”), cuantumul de bază al amenzii trebuie să fie stabilit având în vedere contextul în care încălcarea a fost săvârșită, precum și în special gravitatea și durata încălcării și că rolul avut de fiecare participant trebuie să facă obiectul unei evaluări individuale care să evidențieze și eventualele circumstanțe agravante sau atenuante [considerentul (284) al deciziei atacate].

19 Comisia a observat că Orientările din 2006 furnizau doar câteva direcții cu privire la metoda de calcul al amenzii pentru facilitatori. Dat fiind că Icap era un operator activ pe piețele serviciului de brokeraj, iar nu pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii, Comisia a apreciat că, pentru a stabili cifra de afaceri și cuantumul amenzii, nu putea substitui cheltuielile legate de prețurile instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi cu cheltuielile de brokeraj, întrucât o asemenea substituire nu ar reflecta gravitatea și natura încălcării. Din această situație, Comisia a dedus în esență că trebuia să aplice punctul 37 din Orientările din 2006, care permite abaterea de la aceste orientări în privința stabilirii cuantumului de bază al amenzii [considerentul (287) al deciziei atacate].

20 Având în vedere gravitatea comportamentelor în cauză și durata participării Icap la fiecare dintre cele șase încălcări în cauză, Comisia a stabilit pentru fiecare încălcare un cuantum de bază al amenzii, și anume 1 040 000 de euro pentru încălcarea UBS/RBS din 2007, 1 950 000 de euro pentru încălcarea UBS/RBS din 2008, 8 170 000 de euro pentru încălcarea UBS/DB, 1 930 000 de euro pentru încălcarea Citi/RBS, 1 150 000 de euro pentru încălcarea Citi/DB și 720 000 de euro pentru încălcarea Citi/UBS [considerentul (296) al deciziei atacate].

21 În ceea ce privește stabilirea cuantumului definitiv al amenzii, Comisia nu a reținut existența niciunei circumstanțe agravante sau atenuante și a reținut că plafonul de 10 % din cifra de afaceri anuală nu a fost depășit [considerentul (299) al deciziei atacate]. Prin urmare, prin articolul 2 din partea dispozitivă a deciziei atacate sunt aplicate reclamantelor amenzi al căror cuantum definitiv este echivalent cuantumului de bază al acestora.

II. Procedura și concluziile părților

22 Prin cererea introductivă depusă la grefă la 14 aprilie 2015, reclamantele au introdus prezenta acțiune.

23 La 15 februarie 2016, la propunerea judecătorului raportor, Tribunalul (Camera a patra), în cadrul unor măsuri de organizare a procedurii, prevăzute la articolul 89 din Regulamentul de procedură, a invitat reclamantele să răspundă la o întrebare referitoare la al doilea motiv pe care l-au invocat, ca urmare a pronunțării Hotărârii din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia (C-194/14 P, EU:C:2015:717).

24 La 29 februarie 2016, reclamantele au răspuns la întrebarea adresată de Tribunal, renunțând în parte la al doilea motiv pe care l-au invocat.

25 Întrucât compunerea camerelor Tribunalului a fost modificată, judecătorul raportor a fost repartizat la Camera a doua, căreia, în consecință, i-a fost atribuită prezenta cauză.

26 La propunerea Camerei a doua, Tribunalul a decis, în temeiul articolului 28 din Regulamentul de procedură, să trimită cauza în fața unui complet de judecată extins.

27 La propunerea judecătorului raportor, Tribunalul (Camera a doua extinsă) a decis deschiderea fazei orale a procedurii și, în cadrul măsurilor de organizare a procedurii prevăzute la articolul 89 din Regulamentul de procedură, a adresat părților întrebări scrise și a solicitat Comisiei să depună cererile de tranzacție formulate de UBS pentru încălcările UBS/RBS din 2007 și UBS/RBS din 2008.

28 La 30 noiembrie 2016, Comisia a refuzat să dea curs solicitării de prezentare a unor înscrisuri. Prin Ordonanța din 1 decembrie 2016, Tribunalul a dispus furnizarea de către Comisie a acestor două înscrisuri. Conform articolului 92 alineatul (3) primul paragraf din Regulamentul de procedură și în vederea concilierii, pe de o parte, a principiului contradictorialității și, pe de altă parte, și a caracteristicilor procedurii de tranzacție, Ordonanța din 1 decembrie 2016 a limitat consultarea la grefă a acestor două înscrisuri doar la reprezentanții părților, fără posibilitatea de a fi făcute copii după acestea. La 7 decembrie 2016, Comisia a dat curs măsurii de cercetare judecătorească.

29 La 8 și la 9 decembrie 2016, reclamantele și, respectiv, Comisia au răspuns la întrebările adresate de Tribunal. La 31 decembrie 2016 și la 5 ianuarie 2017, Comisia și, respectiv, reclamantele au prezentat observații cu privire la răspunsurile prezentate de cealaltă parte.

30 Pledoariile părților și răspunsurile acestora la întrebările orale adresate de Tribunal au fost ascultate în ședința din 10 ianuarie 2017.

31 Reclamantele solicită Tribunalului:

– anularea în tot sau în parte a deciziei atacate;

– cu titlu subsidiar, anularea sau reducerea cuantumului amenzilor aplicate;

– obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată și a celorlalte cheltuieli efectuate în cadrul prezentului litigiu;

– dispunerea oricărei măsuri pe care Tribunalul o va considera adecvată.

32 Comisia solicită Tribunalului:

– respingerea în totalitate a acțiunii;

– obligarea reclamantelor la plata cheltuielilor de judecată.

III. În drept

A. Cu privire la admisibilitatea unui înscris și a unui capăt de cerere

33 Comisia contestă admisibilitatea celui de al patrulea capăt de cerere formulat de reclamante, precum și admisibilitatea unei scrisori adresate Tribunalului.

1. Cu privire la admisibilitatea celui de al patrulea capăt de cerere formulat de reclamante

34 Prin intermediul celui de al patrulea capăt de cerere, reclamantele solicită Tribunalului „să dispună orice măsură pe care [acesta] o va considera adecvată”.

35 În măsura în care un asemenea capăt de cerere poate fi interpretat în sensul ca Tribunalul să adreseze somații Comisiei, trebuie amintit că, în temeiul unei jurisprudențe constante, nu este de competența instanței Uniunii Europene să adreseze somații instituțiilor sau să se substituie acestora în cadrul

controlului de legalitate pe care îl exercită. Revine instituției în cauză, în temeiul articolului 266 TFUE, obligația să ia măsurile impuse de executarea unei hotărâri pronunțate în cadrul unei acțiuni în anulare (a se vedea Hotărârea din 30 mai 2013, Omnis Group/Comisia, T-74/11, nepublicată, EU:T:2013:283, punctul 26 și jurisprudența citată).

36 Prin urmare, în măsura în care al patrulea capăt de cerere include o cerere de adresare a unei somații, trebuie să fie declarat inadmisibil.

2. Cu privire la contestarea admisibilității unei scrisori a reclamantelor

37 În duplică, Comisia susține că o scrisoare pe care reclamantele au adresat-o Tribunalului și a cărei copie i-a fost comunicată direct de reclamante trebuie să fie declarată inadmisibilă, în sensul că nu s-ar conforma dispozițiilor Regulamentului de procedură.

38 În această privință, este suficient să se sublinieze că, printr-o decizie din 2 martie 2016, s-a decis ca această scrisoare să nu fie depusă la dosar. Prin urmare, contestarea admisibilității, invocată de Comisie, este lipsită de obiect.

B. Cu privire la concluziile în anulare

39 În susținerea cererii de anulare a deciziei atacate, reclamantele invocă șase motive. Primele patru motive, care au ca obiect, primul, interpretarea și aplicarea noțiunii de restrângere sau de denaturare a concurenței „prin obiect” în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE, al doilea, aplicarea noțiunii „facilitare” în împrejurările cauzei, al treilea, durata celor șase încălcări în cauză și, respectiv, al patrulea, o încălcare a principiilor prezumției de nevinovăție și bunei administrări, privesc legalitatea articolului 1 din decizia menționată, referitor la existența acestor încălcări. Al cincilea și al șaselea motiv, referitoare la stabilirea cuantumului amenzilor și, respectiv, la o încălcare a principiului *ne bis in idem*, privesc legalitatea articolului 2 din această decizie, referitor la amenzile aplicate de Comisie pentru fiecare încălcare.

1. Cu privire la primul motiv, întemeiat pe erori în interpretarea și în aplicarea noțiunii de restrângere sau de denaturare a concurenței „prin obiect”, în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE

40 În cadrul primului motiv, reclamantele contestă calificarea drept încălcare prin obiect aplicată comportamentelor incriminate de Comisie, în sensul că acestea nu ar fi susceptibile să aibă o influență asupra concurenței, și, din această împrejurare, deduc că nu se poate stabili în sarcina Icap răspunderea pentru „facilitarea” unei anumite încălcări.

41 Comisia solicită respingerea prezentului motiv.

42 În măsura în care se ridică problema calificării unor încălcări prin obiect, efectuată de Comisie, trebuie amintit că, pentru a intra sub incidența interdicției prevăzute la articolul 101 alineatul (1) TFUE, un acord, o decizie a unei asocieri de întreprinderi sau o practică concertată trebuie să aibă „ca obiect sau efect” împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței interne.

43 În această privință, din jurisprudența Curții reiese că anumite tipuri de coordonare între întreprinderi indică un grad suficient de nocivitate pentru concurență pentru a se putea considera că examinarea efectelor acestora nu este necesară (Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 49, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 113; a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții, C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 34).

44 Într-adevăr, anumite forme de coordonare între întreprinderi pot fi considerate, prin însăși natura lor, ca fiind dăunătoare pentru buna funcționare a concurenței (Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 50, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 114; a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții, C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 35).

45 Astfel, este cunoscut faptul că anumite comportamente coluzive precum cele care conduc la stabilirea orizontală a prețurilor prin înțelegeri pot fi considerate ca fiind într-o asemenea măsură susceptibile de a avea efecte negative în special asupra prețului, a cantității sau a calității produselor și serviciilor încât se poate considera inutil, în vederea aplicării articolului 101 alineatul (1) TFUE, să se demonstreze că acestea au efecte reale asupra pieței. Într-adevăr, experiența arată că astfel de comportamente atrag scăderi ale producției și creșteri de prețuri, conducând la o alocare necorespunzătoare a resurselor, în special în detrimentul consumatorilor (Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 51, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 115).

46 În ipoteza în care analiza unui tip de coordonare între întreprinderi nu ar prezenta un grad suficient de nocivitate pentru concurență, ar trebui să se examineze, în schimb, efectele acesteia și, pentru a fi interzisă, să se impună întrunirea elementelor care probează că, în fapt, concurența a fost împiedicată, restrânsă sau denaturată în mod semnificativ (Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții, C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 34, Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 52, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 116).

47 Potrivit jurisprudenței Curții, pentru a aprecia dacă un acord între întreprinderi sau o decizie a unei asocieri de întreprinderi prezintă un grad suficient de nocivitate pentru a putea fi considerate o restrângere a concurenței „prin obiect” în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE, trebuie analizate cuprinsul dispozițiilor acestora, obiectivele pe care urmăresc să le atingă, precum și contextul economic și juridic în care acestea se înscriu. În cadrul aprecierii respectivului context, trebuie de asemenea să se țină seama de natura bunurilor sau a serviciilor afectate, precum și de condițiile reale de funcționare și de structura pieței sau a piețelor relevante (Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 53, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 117; a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții, C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 36).

48 În plus, deși intenția părților nu constituie un element necesar pentru a determina caracterul restrictiv al unui acord între întreprinderi, niciun element nu interzice autorităților din domeniul concurenței ori instanțelor naționale și ale Uniunii să țină cont de aceasta (Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții, C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 37, Hotărârea din 11 septembrie 2014, CB/Comisia, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punctul 54, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 118).

49 În ceea ce privește în special schimbul de informații dintre concurenți, trebuie amintit că criteriile de coordonare și de cooperare care constituie o practică concertată trebuie interpretate în lumina concepției inerente dispozițiilor din tratat privind concurența, potrivit căreia orice operator economic trebuie să stabilească în mod autonom politica pe care intenționează să o urmeze pe piața comună (Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 32, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 119).

50 Deși această cerință a autonomiei nu exclude dreptul operatorilor economici de a se adapta în mod inteligent la comportamentul constatat sau așteptat al concurenților lor, aceasta se opune totuși în mod riguros oricărui contact direct sau indirect între acești operatori, de natură fie să influențeze comportamentul pe piață al unui concurent actual sau potențial, fie să dezvăluie unui astfel de concurent comportamentul pe care el a decis să îl aibă sau a preconizat să îl adopte pe această piață, atunci când aceste contacte au drept obiect sau drept efect realizarea unor condiții de concurență care nu ar corespunde condițiilor normale de pe piața în cauză, ținând seama de natura produselor sau a prestațiilor furnizate, de importanța și de numărul întreprinderilor, precum și de volumul respectivei piețe (Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 33, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 120).

51 Curtea a hotărât astfel că schimbul de informații între concurenți putea încălca normele de concurență atunci când limita sau anula gradul de nesiguranță privind funcționarea pieței în cauză, având ca rezultat restrângerea concurenței dintre întreprinderi (Hotărârea din 2 octombrie 2003, Thyssen Stahl/Comisia, C-194/99 P, EU:C:2003:527, punctul 89, Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 35, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 121).

52 În special, trebuie să se considere că are un obiect anticoncurențial un schimb de informații care poate elimina incertitudini ale persoanelor interesate în privința datei, a amplorii și a modalităților de adaptare a comportamentului pe piață pe care întreprinderile în cauză îl vor pune în aplicare (Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 122; a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 41).

53 Pe de altă parte, o practică concertată poate avea un obiect anticoncurențial, deși aceasta nu are legătură directă cu prețul de consum. Astfel, modul de redactare a articolului 101 alineatul (1) TFUE nu permite să se considere că ar fi interzise numai practicile concertate care au un efect direct asupra prețului achitat de consumatorii finali (Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 123; a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 36).

54 Dimpotrivă, din articolul 101 alineatul (1) litera (a) TFUE reiese că o practică concertată poate avea un obiect anticoncurențial dacă aceasta constă în „a stabili, direct sau indirect, prețuri de cumpărare sau de vânzare sau orice alte condiții de tranzacționare” (Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 37, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 124).

55 În orice caz, articolul 101 TFUE urmărește, asemenea altor norme de concurență prevăzute de tratat, să protejeze nu numai interesele directe ale concurenților sau ale consumatorilor, ci și structura pieței și, prin aceasta, concurența în sine. Prin urmare, constatarea existenței obiectului anticoncurențial al unei practici concertate nu depinde de existența unei legături directe între aceasta și prețul de consum (Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctele 38 și 39, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 125).

56 În sfârșit, trebuie amintit că rezultă din înșiși termenii articolului 101 alineatul (1) TFUE că noțiunea de practică concertată implică, pe lângă concertarea între întreprinderile în cauză, un comportament pe piață care dă curs acestei concertări și o legătură de cauzalitate între aceste două elemente (Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 51, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 126).

57 În această privință, Curtea a considerat că trebuie să se prezume, sub rezerva probei contrare ce revenea operatorilor interesați, că întreprinderile participante la concertare care rămân active pe piață țin seama de schimbul de informații cu concurenții lor pentru a determina propriul comportament pe această piață. În special, Curtea a concluzionat că o astfel de practică concertată intra în domeniul de aplicare al articolului 101 alineatul (1) TFUE chiar și în lipsa unor efecte anticoncurențiale asupra pieței respective (Hotărârea din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, EU:C:2009:343, punctul 51, și Hotărârea din 19 martie 2015, Dole Food și Dole Fresh Fruit Europe/Comisia, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punctul 127).

58 În speță, în considerentele (77) și (78) ale deciziei atacate, Comisia a reținut că cele șase încălcări în cauză includeau ambele forme de comportamente, și anume, pe de o parte, discutarea propunerilor prezentate de cel puțin o bancă în vederea influențării direcției acestei propuneri și, pe de altă parte, comunicarea sau primirea de informații sensibile din punct de vedere comercial, referitoare fie la pozițiile de tranzacționare, fie la propunerile viitoare prezentate de cel puțin una dintre băncile respective. În plus, în ceea ce privește încălcarea UBS/DB, Comisia a indicat de asemenea, în considerentul (78) al deciziei menționate, explorarea de către bănci a posibilității de a încheia tranzacții care urmăreau alinierea intereselor comerciale în materia instrumentelor financiare derivate și eventuala încheiere, în rare ocazii, a unor asemenea tranzacții.

59 Comisia a reținut că comportamentele în litigiu au avut ca obiect manipularea ratelor JPY LIBOR, care ar fi permis o ameliorare a poziției băncilor participante pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi.

60 În considerentele (13)-(17) ale deciziei atacate, Comisia a subliniat că instrumentele financiare derivate și în special contractele forward pe rata dobânzii și operațiunile swap pe rata dobânzii dispuneau de două „segmente”, unul corespunzător fluxului care trebuia plătit, celălalt corespunzător fluxului care trebuia primit. Unul ar fi format printr-o rată fixă, celălalt printr-o rată variabilă. O parte ar plăti altei părți o sumă calculată pe baza ratei variabile și ar primi o sumă stabilită pe baza ratei fixe determinate la încheierea tranzacției și viceversa.

61 Comisia a arătat că manipularea ratelor JPY LIBOR a avut un efect direct asupra sumelor în numerar (cash-flow) primite sau plătite pe baza „segmentului” variabil al contractelor menționate la punctul 60 de mai sus [considerentele (199) și (201) ale deciziei atacate] întrucât acestea erau calculate direct prin referire la ratele respective.

62 Comisia a considerat că manipularea ratelor JPY LIBOR a avut un efect și asupra segmentului „fix” al contractelor menționate la punctul 60 de mai sus, întrucât nivelul actual al ratelor respective era reflectat indirect în rata fixă a contractelor viitoare, din moment ce în esență acestea constituiau o estimare a nivelului ratelor în viitor [considerentele (200) și (201) ale deciziei atacate].

63 În decizia atacată, Comisia a reținut că coordonarea propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR și schimbul de informații confidențiale între băncile participante corespundeau unei restrângeri a concurenței care trebuia să existe în mod normal între ele și care a condus la o denaturare a concurenței în favoarea lor și în dezavantajul băncilor neparticipante. Aceasta ar fi permis astfel crearea unei situații de „informare asimetrică” doar în favoarea băncilor participante, care le permitea să propună contracte în condiții mai bune decât celelalte bănci care interveneau pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi [considerentele (202)-(204) ale deciziei atacate]. Comportamentele în litigiu ar fi denaturat în acest mod concurența în favoarea băncilor participante și în dezavantajul celorlalți actori de pe această piață. De aici, Comisia a dedus că cele șase încălcări în cauză aveau gradul suficient de nocivitate pentru a fi calificate drept încălcări prin obiect [considerentele (219) și (220) ale acestei decizii].

64 Împotriva acestei analize, reclamantele evidențiază definiția restrictivă a noțiunii de încălcare prin obiect reținută în jurisprudența Curții. Acestea susțin că comportamentele în cauză nu prezintă un grad de nocivitate pentru concurența normală pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi care să justifice calificarea lor drept încălcări prin obiect. Reclamantele adaugă că schimburile de informații imputate nu constituie un comportament având „ca obiect" restrângerea sau denaturarea concurenței. Acestea subliniază de asemenea că anumite elemente pertinente pentru calificarea drept încălcare prin obiect ar fi fost menționate pentru prima dată în considerentul (200) al deciziei atacate. În sfârșit, reclamantele apreciază că, în ceea ce privește încălcarea UBS/DB, Comisia nu a demonstrat încheierea unor tranzacții între băncile care urmăreau să își alinieze interesele comerciale în materia instrumentelor financiare derivate și nu a calificat acest comportament în sensul că ar constitui un schimb de informații.

65 În măsura în care, în privința celor șase încălcări în cauză, Comisia a reținut existența atât a unei coordonări a propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR, cât și un schimb de informații confidențiale, este suficient să se verifice dacă unul dintre aceste două comportamente are un obiect anticoncurențial.

66 În ceea ce privește primul comportament comun celor șase încălcări în cauză, și anume coordonarea propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR, trebuie să se arate că Comisia a constatat în mod întemeiat că plățile datorate de o instituție financiară alteia instituții financiare, având la bază un instrument financiar derivat, erau fie direct, fie indirect legate de nivelurile ratelor JPY LIBOR.

67 Astfel, în ceea ce privește, în primul rând, plățile datorate pe baza contractelor în curs, incidența ratelor JPY LIBOR poate fi considerată ca reieșind în mod evident. Aceasta privește plățile datorate pe baza segmentului „variabil" al contractelor menționate la punctul 60 de mai sus, care se bazează direct pe ratele respective. Astfel, în privința lor, o coordonare a propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR putea determina influențarea ratelor respective într-un sens favorabil băncilor aflate la originea acestei coordonări, astfel cum Comisia a reținut în esență în considerentele (199) și (201) ale deciziei atacate.

68 În ceea ce privește, în al doilea rând, plățile datorate pe baza contractelor viitoare, trebuie să se constate că tot în mod întemeiat Comisia a reținut că coordonarea propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR avea efect asupra plăților datorate pe baza segmentului „fix" al contractelor menționate la punctul 60 de mai sus.

69 Pe de o parte, trebuie să se arate că, în considerentele (34)-(44) și (200) ale deciziei atacate, Comisia a explicat motivele pentru care nivelul ratelor JPY LIBOR avea efect asupra segmentului „fix" al contractelor menționate la punctul 60 de mai sus. În esență, Comisia a arătat că stabilirea ratelor fixe se aprecia printr-o proiectare, bazată pe o formulă matematică, a curbei randamentului actual al instrumentelor financiare derivate, ea însăși funcție a nivelurilor actuale ale ratelor JPY LIBOR.

70 Pe de altă parte și pe cale de consecință, se poate considera că o coordonare a propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR permitea băncilor participante să reducă în mare parte incertitudinea cu privire la nivelurile la care s-ar situa ratele JPY LIBOR și, așadar, le acorda un avantaj concurențial cu ocazia tranzacționării și a ofertei de instrumente financiare derivate față de băncile care nu participau la coordonarea respectivă, aspect pe care Comisia l-a evidențiat cu justețe în considerentele (201)-(204) ale deciziei atacate.

71 Reiese din cele de mai sus că coordonarea propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR este pertinentă pentru plățile datorate pe baza contractelor menționate la punctul 60 de mai sus atât în ceea ce privește segmentul „variabil", cât și în ceea ce privește segmentul „fix".

72 Trebuie să se constate că o asemenea coordonare a propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR, în măsura în care este destinată să influențeze întinderea plăților datorate de băncile în cauză sau care trebuie să le fie plătite, conține în mod clar un obiect anticoncurențial.

73 Întrucât toate cele șase încălcări în cauză includ o coordonare a propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR, care este de natură să justifice calificarea de încălcare prin obiect reținută de Comisie, nu este necesar să se examineze dacă celălalt comportament comun încălcărilor menționate, și anume schimbul de informații confidențiale, este de asemenea de natură să justifice o asemenea calificare.

74 Astfel, reiese dintr-o jurisprudență constantă că, atunci când anumite motive ale unei decizii sunt, prin ele însele, de natură să o justifice corespunzător cerințelor legale, în orice caz, viciile care ar putea afecta alte motive ale actului nu au niciun efect asupra părții dispozitive a acesteia (a se vedea în acest sens și prin analogie Hotărârea din 12 iulie 2001, Comisia și Franța/TF1, C-302/99 P și C-308/99 P, EU:C:2001:408, punctul 27, și Hotărârea din 12 decembrie 2006, SELEX Sistemi Integrati/Comisia, T-155/04, EU:T:2006:387, punctul 47).

75 În orice situație, având în vedere importanța efectului nivelului ratelor JPY LIBOR asupra cuantumurilor plăților efectuate atât pe baza segmentului „variabil”, cât și pe baza segmentului „fix” ale contractelor menționate la punctul 60 de mai sus, trebuie să se constate că doar comunicarea de informații referitoare la propunerile viitoare ale unei bănci membre a grupului JPY LIBOR era susceptibilă să acorde un avantaj băncilor în cauză, îndepărtându-le de aplicarea funcționării normale a concurenței pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi într-un asemenea mod încât acest schimb de informații poate fi considerat ca având ca obiect restrângerea concurenței în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE, în temeiul jurisprudenței citate la punctele 49-52 de mai sus. Același raționament este aplicabil comportamentului având ca obiect schimbul de informații confidențiale privind propunerile viitoare referitoare la Euroyen TIBOR, reținut de Comisie doar în cadrul încălcării Citi/UBS.

76 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se concluzioneze că, fără a săvârși o eroare de drept sau de apreciere, Comisia a reținut că cele șase încălcări în cauză restrângeau concurența prin obiectul lor.

77 Această concluzie nu este infirmată de diferitele argumente prezentate de reclamante.

78 În primul rând, această soluție se aplică în cazul combaterii de către reclamante a nocivității pentru funcționarea normală a concurenței care este determinată de comportamentele în litigiu.

79 *Primo*, reclamantele susțin în mod eronat că nu există un raport de concurență între bănci pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi. Întrucât încheierea de contracte pe piața respectivă implică o tranzacționare a instrumentelor financiare menționate, în special a ratei fixe aplicabile, există neîndoielnic un proces concurențial în ceea ce privește oferta privind aceste instrumente financiare între diferitele bănci care își desfășoară activitatea pe această piață.

80 *Secundo* și pe cale de consecință, nu poate fi primită nici afirmația reclamantelor întemeiată pe o pretinsă contradicție între, pe de o parte, posibilitatea ca băncile în cauză să propună condiții mai bune decât concurenții lor și, pe de altă parte, calificarea drept încălcare prin obiect. Dimpotrivă, această posibilitate constituie mai degrabă manifestarea alterării procesului concurențial pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi, în favoarea băncilor care au participat la coluziune.

81 *Tertio*, este lipsită de pertinență evidențierea de către reclamante a faptului că băncile încheie un număr important de tranzacții în care adoptă poziții opuse. Astfel, unul dintre interesele manipulării ratelor JPY LIBOR, în ceea ce privește în special contractele în curs, este să permită acestei rate să evidențieze cel mai bine posibil interesele băncilor în cauză, și anume o rată ridicată în cazul unei poziții nete creditoare și scăzută în cazul unei poziții nete debitoare.

82 În al doilea rând, reclamantele invocă în esență o încălcare a dreptului lor la apărare, în sensul că anumite elemente pertinente pentru calificarea de încălcare prin obiect ar fi fost menționate pentru prima dată în considerentul (200) al deciziei atacate.

83 Desigur, în temeiul unei jurisprudențe constante, respectarea dreptului la apărare impune ca, în cursul procedurii administrative, întreprinderii interesate să i se fi oferit posibilitatea să își exprime în mod util punctul de vedere asupra caracterului veridic și pertinent al faptelor și circumstanțelor invocate, precum și asupra înscrisurilor reținute de Comisie în susținerea afirmației sale privind existența unei încălcări a tratatului (a se vedea Hotărârea din 24 mai 2012, MasterCard și alții/Comisia, T-111/08, EU:T:2012:260, punctul 265 și jurisprudența citată).

84 Articolul 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003 reflectă acest principiu, prevăzând transmiterea către părți a unei comunicări privind obiecțiunile care trebuie să conțină în mod clar toate elementele esențiale pe care se bazează Comisia în acest stadiu al procedurii, pentru a permite persoanelor interesate să ia cunoștință în mod efectiv de comportamentele care le sunt reproșate de Comisie și să se poată apăra în mod util înainte de adoptarea unei decizii definitive de către aceasta. Această cerință este respectată atunci când decizia nu reține în sarcina persoanelor interesate încălcări diferite de cele menționate în comunicarea privind obiecțiunile și cuprinde doar fapte cu privire la care persoanele interesate au avut ocazia să își prezinte punctul de vedere (a se vedea Hotărârea din 24 mai 2012, MasterCard și alții/Comisia, T-111/08, EU:T:2012:260, punctul 266 și jurisprudența citată).

85 Totuși, această indicație poate fi făcută în mod succint și decizia nu trebuie să fie în mod necesar o copie a comunicării privind obiecțiunile, întrucât această comunicare constituie un document pregătitor ale cărui aprecieri de fapt și de drept au un caracter pur provizoriu. Astfel, sunt admisibile acele adăugări la comunicarea privind obiecțiunile care sunt efectuate în urma răspunsului părților, ale căror argumente demonstrează că acestea au putut să își exercite în mod efectiv dreptul la apărare. Comisia poate de asemenea, în lumina procedurii administrative, să modifice sau să adauge argumente de fapt sau de drept în sprijinul obiecțiunilor pe care le-a formulat (a se vedea Hotărârea din 24 mai 2012, MasterCard și alții/Comisia, T-111/08, EU:T:2012:260, punctul 267 și jurisprudența citată).

86 Astfel, comunicarea către persoanele interesate a unor obiecțiuni suplimentare nu devine necesară decât în cazul în care rezultatul verificărilor determină Comisia să impute întreprinderilor acte noi sau să modifice în mod semnificativ elementele de probă ale încălcărilor contestate (a se vedea Hotărârea din 24 mai 2012, MasterCard și alții/Comisia, T-111/08, EU:T:2012:260, punctul 268 și jurisprudența citată).

87 În sfârșit, trebuie amintit de asemenea că, potrivit jurisprudenței, încălcarea dreptului la apărare are loc atunci când există o posibilitate ca, din cauza unei nereguli săvârșite de Comisie, procedura administrativă inițiată de aceasta să fi putut avea un rezultat diferit. O întreprindere reclamantă dovedește că o astfel de încălcare a avut loc atunci când demonstrează suficient nu că decizia Comisiei ar fi avut un conținut diferit, ci că și-ar fi putut asigura mai bine apărarea în cazul inexistenței neregulii, de exemplu deoarece ar fi putut utiliza în apărarea sa documente la care i s-a refuzat accesul în cursul procedurii administrative (a se vedea Hotărârea din 24 mai 2012, MasterCard și alții/Comisia, T-111/08, EU:T:2012:260, punctul 269 și jurisprudența citată).

88 În speță, pe de o parte, trebuie să se arate că mențiunea privind o stabilire indirectă a prețurilor menționate în considerentul (200) al deciziei atacate nu are caracterul nou invocat de reclamante. Desigur, punctele 137 și 175 din comunicarea privind obiecțiunile, la care Comisia face trimitere, nu pot fi considerate explicarea unei obiecțiuni întemeiate pe stabilirea indirectă a prețurilor, în sensul că reprezintă o simplă evocare a principiilor juridice care guvernează aplicarea articolului 101 alineatul (1) TFUE. Cu toate acestea, din lectura comunicării privind obiecțiunile rezultă că esența argumentării care figurează în cuprinsul acesteia era aceeași ca cea prezentată în decizia respectivă, în special în considerentul (200) al acesteia, și anume efectul nivelului JPY LIBOR asupra nivelului ratelor aplicabile contractelor viitoare (a se vedea în mod specific punctul 157 din comunicarea privind obiecțiunile). Prin urmare, în cursul procedurii administrative, reclamantele au fost în măsură să își prezinte observațiile în privința acestei obiecțiuni.

89 Pe de altă parte, în ceea ce privește afirmația întemeiată pe caracterul nou al menționării, în considerentul (200) al deciziei atacate, a faptului că manipularea JPY LIBOR ar constitui în egală măsură o stabilire a condițiilor de tranzacționare în sensul articolului 101 alineatul (1) litera (a) TFUE, trebuie să se observe că, pentru motivele arătate la punctele 66-76 de mai sus, efectele acestei manipulări asupra nivelului plăților datorate pe baza instrumentelor financiare derivate sunt suficiente să justifice calificarea drept încălcări prin obiect reținută de Comisie. Prin urmare, nu se poate considera că eventuala inexistență a posibilității ca reclamantele să își prezinte observațiile în privința obiecțiunii întemeiate pe o stabilire a condițiilor de tranzacționare le-ar fi împiedicat să își asigure mai bine apărarea, în sensul jurisprudenței citate la punctul 87 de mai sus.

90 În al treilea rând, în ceea ce privește criticile îndreptate de reclamante împotriva constatării Comisiei privind existența unui comportament care constă în explorarea de către bănci a posibilității de a încheia tranzacții prin care să urmărească alinierea intereselor lor comerciale în materia instrumentelor financiare derivate și a încheierii eventuale, în rare ocazii, a unor asemenea tranzacții, care privește doar încălcarea USB/DB, din interpretarea considerentului (78) al deciziei atacate reiese că acest comportament a fost avut în vedere de Comisie doar în sensul că urmărea facilitarea coordonării propunerilor viitoare în cadrul grupului JPY LIBOR. Întrucât acest comportament nu pare să aibă un caracter autonom în raport cu cel al coordonării menționate, al cărei obiect anticoncurențial a fost demonstrat corespunzător cerințelor legale, nu este necesar să se răspundă la acest aspect al argumentației reclamantelor.

91 Având în vedere cele de mai sus, primul motiv trebuie să fie respins.

2. Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe erori în aplicarea noțiunii „facilitare” în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE și al jurisprudenței

92 Reclamantele consideră că Comisia a reținut în mod eronat că Icap a facilitat cele șase încălcări în cauză. În urma pronunțării Hotărârii din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia (C-194/14 P, EU:C:2015:717), reclamantele au renunțat la o parte din argumentația lor, astfel încât, în prezent, este constituit din trei aspecte.

93 Prin intermediul primului aspect al celui de al doilea motiv, care nu privește încălcarea Citi/RBS, ci doar celelalte cinci încălcări în cauză, reclamantele susțin că criteriul „facilitării” aplicat în privința Icap este foarte larg, nou și încalcă principiul securității juridice. Prin intermediul celui de al doilea aspect al acestui motiv, care privește aceleași cinci încălcări, reclamantele susțin că rolul jucat de Icap nu răspunde criteriilor jurisprudențiale ale „facilitării”. În sfârșit, prin intermediul celui de al treilea aspect al acestui motiv, care privește doar încălcările UBS/RBS din 2007, Citi/UBS și Citi/DB, reclamantele contestă temeinicia motivării deciziei atacate fondate pe utilizarea de către Icap a contactelor sale cu mai multe bănci în vederea influențării propunerilor acestora în cadrul grupului JPY LIBOR.

94 Tribunalul apreciază că trebuie să se analizeze mai întâi al doilea și al treilea aspect ale prezentului motiv, întrucât acestea privesc în esență caracterul ilicit al comportamentelor imputate Icap și, în continuare, contestarea conformității cu principiul securității juridice a caracterului ilicit reținut, cuprinsă în primul aspect al acestui motiv.

a) Cu privire la al doilea aspect, întemeiat pe nerespectarea de către Comisie a criteriilor jurisprudențiale ale „facilitării”

95 În cadrul prezentului aspect, reclamantele susțin în esență că concluzia întemeiată pe faptul că comportamentul Icap se încadra în domeniul de aplicare al articolului 101 TFUE este eronată.

96 Comisia solicită respingerea prezentului aspect.

97 Trebuie amintit că nimic din modul de redactare a articolului 101 alineatul (1) TFUE nu indică faptul că interdicția care este prevăzută în cuprinsul său vizează doar părțile la acorduri sau la practici concertate care sunt active pe pieţele afectate de acestea (Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 27).

98 În plus, potrivit jurisprudenței Curții, existența unui „acord” se întemeiază pe expresia unei voințe concordante a cel puțin două părți, forma potrivit căreia se manifestă această concordanță nefiind determinantă în sine (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 28 și jurisprudența citată).

99 În ceea ce privește noțiunea „practică concertată”, rezultă din jurisprudența Curții că articolul 101 alineatul (1) TFUE distinge această noțiune printre altele de noțiunea „acord” și de noțiunea „decizie a asocierilor de întreprinderi” cu singurul scop de a cuprinde diferite forme de coluziune între întreprinderi, care, din punct de vedere subiectiv, au aceeași natură și nu se disting decât prin intensitatea lor și prin formele în care se manifestă (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 29 și jurisprudența citată).

100 În plus, atunci când este vorba despre acorduri și practici concertate care au un obiect anticoncurențial, rezultă din jurisprudența Curții că Comisia trebuie să demonstreze, pentru a putea concluziona în sensul participării unei întreprinderi la încălcare și în cel al răspunderii acesteia pentru toate elementele diferite pe care le conține, că întreprinderea în cauză a intenționat să contribuie prin propriul comportament la obiectivele comune urmărite de toți participanții și că avea cunoștință de comportamentele materiale urmărite sau puse în aplicare de alte întreprinderi pentru atingerea acelorași obiective sau că putea să le prevadă în mod rezonabil și că era pregătită să accepte riscul care decurge din acestea (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 30 și jurisprudența citată).

101 În această privință, Curtea a statuat în special că modurile pasive de participare la încălcare, precum prezența unei întreprinderi la reuniuni în cursul cărora au fost încheiate acorduri având un obiect anticoncurențial, fără să se fi opus în mod vădit, reflectă o complicitate care este de natură să angajeze răspunderea acesteia potrivit articolului 101 alineatul (1) TFUE, din moment ce aprobarea tacită a unei inițiative nelegale, fără a se distanța în mod public de conținutul acesteia sau fără a o denunța entităților administrative, are drept efect să încurajeze continuarea încălcării și să compromită descoperirea sa (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 31 și jurisprudența citată).

102 Deși Curtea a arătat deja că un „acord”, în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE avea în vedere exprimarea voinței concordante a părților de a se comporta pe piață într-un anumit mod și că criteriile de coordonare și de cooperare care constituie o „practică concertată”, în sensul aceleiași dispoziții, trebuiau să fie interpretate în lumina concepției inerente dispozițiilor din tratat privind concurența, potrivit căreia orice operator economic trebuia să stabilească în mod autonom politica pe care intenționează să o urmeze pe piața comună, din aceste considerații nu reiese că noțiunile „acord” și „practică concertată” presupun o limitare reciprocă a libertății de acțiune pe aceeași piață pe care ar fi prezente toate părțile (Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctele 32 și 33).

103 În plus, nu se poate deduce din jurisprudența Curții că articolul 101 alineatul (1) TFUE privește fie doar întreprinderile active pe piața vizată de restrângerile concurenței ori pe piețe situate în amonte sau în aval ori învecinate cu piața respectivă, fie doar întreprinderile care își limitează autonomia de comportament pe o anumită piață în temeiul unui acord sau al unei practici concertate. Astfel, rezultă dintr-o jurisprudență consacrată a Curții că textul articolului 101 alineatul (1) TFUE se referă în mod general la toate acordurile și practicile concertate care, în raporturi fie orizontale, fie verticale, denaturează concurența pe piața comună, independent de piața pe care părțile își desfășoară

activitatea, precum și de faptul că doar comportamentul comercial al uneia dintre acestea este vizat de termenii aranjamentelor în cauză (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctele 34 și 35 și jurisprudența citată).

104 Trebuie subliniat de asemenea că obiectivul principal al articolului 101 alineatul (1) TFUE este de a asigura menținerea unei concurențe nedenaturate în interiorul pieței comune și că deplina sa eficiență implică luarea în considerare a contribuției active a unei întreprinderi la o restrângere a concurenței, chiar dacă această contribuție nu privește o activitate economică desfășurată în cadrul pieței relevante pe care se materializează sau are ca scop să se materializeze această restrângere (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 36 și jurisprudența citată).

105 În speță, trebuie să se arate de la bun început că Comisia nu a reținut existența unor încălcări autonome între Icap și UBS, ulterior între Icap și Citi, al căror obiect ar fi constat în manipularea nivelului propunerilor băncilor într-un sens conform intereselor UBS, ulterior ale Citi, prin intermediul difuzării de către Icap a unor informații eronate. În decizia atacată, răspunderea Icap este angajată pe baza participării la comportamentele anticoncurențiale menționate de Comisie, pe care aceasta le-a calificat ca fiind „facilitare”.

106 Având în vedere raționamentul urmat de Comisie în decizia atacată, trebuie să se verifice dacă participarea Icap îndeplinește criteriile evidențiate de jurisprudența citată la punctul 100 de mai sus, a căror simplă îndeplinire este de natură să justifice stabilirea răspunderii în sarcina Icap pentru încălcările săvârșite de băncile în cauză.

107 În această privință, trebuie să se arate că reclamantele contestă îndeplinirea acestor criterii în cadrul a trei critici întemeiate pe faptul că Comisia nu a demonstrat, în primul rând, cunoașterea de către Icap a existenței unei coluziuni între băncile în cauză în unele dintre cele șase încălcări în cauză (prima critică), în al doilea rând, existența unei voințe a Icap de a contribui la obiectivul comun băncilor în cauză (a doua critică) și, în al treilea rând, că Icap ar fi contribuit la realizarea obiectivelor comune ale băncilor în cauză (a treia critică). Tribunalul apreciază că trebuie examinată mai întâi prima critică, în continuare, a treia critică și, în final, a doua critică.

1) Cu privire la prima critică, referitoare la faptul că nu s-a demonstrat cunoașterea de către Icap a existenței unei coluziuni între băncile în cauză în cadrul unora dintre cele șase încălcări în cauză

108 În cadrul primei critici, reclamantele apreciază că Comisia nu a demonstrat corespunzător cerințelor legale cunoașterea de către Icap a unei coluziuni între băncile în cauză în cadrul încălcărilor UBS/RBS din 2007, UBS/RBS din 2008, Citi/DB și Citi/UBS, ci doar, eventual, tentativele unilaterale ale unui trader de manipulare a ratelor JPY LIBOR.

109 Prin urmare, prezenta critică privește doar patru dintre cele șase încălcări în cauză.

110 Reclamantele susțin că mesajele scurte utilizate de Comisie ca element de probă ar putea doar să demonstreze că un trader al uneia dintre băncile în cauză era la curent cu propunerile viitoare ale unei alte bănci. În acest context, marcat în special de existența unor contracte licite între băncile respective, nu se poate deduce că Icap avea cunoștință despre voința comună a acestor bănci de a coordona propunerile lor în cadrul grupului JPY LIBOR. O asemenea situație s-ar întâlni în cazul încălcărilor UBS/RBS din 2007, UBS/RBS din 2008, Citi/DB și Citi/UBS.

111 Reclamantele susțin că structura pieței instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi, care implică tranzacții continue între băncile în cauză, poate explica cunoașterea de către o anumită bancă a direcției propunerilor unei alte bănci, fără ca această cunoaștere să fie rezultatul unui schimb de informații. De aici, reclamantele deduc că Icap putea să aprecieze în mod rezonabil că

referirile la poziția viitoare a unei alte bănci conținute în comunicările unui trader nu era consecința unei înțelegeri ilicite. Reclamantele impută Comisiei că nu a luat în considerare această posibilă interpretare a elementelor de probă, nici în cazul încălcării UBS/RBS din 2007, nici în cazul încălcării UBS/RBS din 2008. În ceea ce privește faptul că Comisia se referă la recunoașterea de către UBS, în cererea sa de tranzacție, a rolului de facilitator al Icap, reclamantele susțin printre altele că decizia de tranzacție subliniază explicit că faptele acceptate de părți nu pot stabili nicio răspundere în privința Icap. Referitor la încălcările Citi/DB și Citi/UBS, reclamantele reiterează că elementele invocate nu demonstrează existența unei coluziuni între băncile în cauză în perioada reținută a încălcării.

112 Comisia susține că considerentele (214)-(221) ale deciziei atacate demonstrează corespunzător cerințelor legale că Icap avea cunoștință sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de faptul că acțiunile sale contribuiau la încălcări care restrângeau concurența. În cazul fiecăreia dintre cele șase încălcări în cauză, Icap ar fi fost informată de UBS, ulterior de Citi, cu privire la identitatea celeilalte bănci din grupul JPY LIBOR cu care avea contacte anticoncurențiale. O asemenea situație s-ar regăsi atât în cazul încălcării UBS/RBS din 2007, cât și în cazul încălcării UBS/RBS din 2008. În privința acestor din urmă încălcări, Comisia observă că dovada cunoașterii de către Icap a coluziunii dintre băncile în cauză este susținută în egală măsură de recunoașterea de către UBS, în cererea sa de tranzacție, a rolului de facilitator al Icap, în considerentele (115) și (126) ale deciziei atacate, recunoaștere care nu este contestată de reclamante. Comisia se referă de asemenea la cunoașterea de către Icap a pieței instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi și la calitatea acesteia de broker principal pe această piață, pentru a sublinia că natura anticoncurențială a acestei coluziuni nu putea fi ignorată. În ceea ce privește încălcările Citi/DB și Citi/UBS, Comisia arată că reclamantele nu contestă cunoașterea de către Icap a coluziunii dintre băncile în cauză, ci doar domeniul temporal al acesteia. În această privință, Comisia amintește că data la care începe o încălcare este data coluziunii, iar nu cea a punerii sale în aplicare.

113 În această privință, trebuie să se arate că, în temeiul jurisprudenței citate la punctul 100 de mai sus, Comisiei îi revenea sarcina să demonstreze că Icap avea cunoștință de comportamentele materiale urmărite sau puse în aplicare de fiecare dintre băncile în cauză sau putea să le prevadă în mod rezonabil.

114 În plus, trebuie amintit că, în domeniul dreptului concurenței, în cazul unui litigiu privind existența unei încălcări, revine Comisiei obligația de a face dovada încălcărilor pe care le constată și de a stabili elementele de probă de natură să demonstreze, corespunzător cerințelor legale, existența faptelor constitutive ale unei încălcări (a se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia, C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctul 71 și jurisprudența citată).

115 Pentru a stabili existența unei încălcări a articolului 101 alineatul (1) TFUE, Comisia trebuie să se întemeieze pe probe serioase, precise și concordante. Totuși, nu este necesar ca fiecare dintre probele prezentate de aceasta să corespundă acestor criterii în raport cu fiecare element al încălcării. Este suficient ca seria de indicii invocate de instituția respectivă, apreciată în mod global, să răspundă acestei cerințe (a se vedea Hotărârea din 1 iulie 2010, Knauf Gips/Comisia, C-407/08 P, EU:C:2010:389, punctul 47 și jurisprudența citată).

116 În plus, în cazul în care instanța are o îndoială, de aceasta trebuie să beneficieze întreprinderea căreia îi este adresată decizia de constatare a unei încălcări. Astfel, prezumția de nevinovăție constituie un principiu general de drept al Uniunii, care este în prezent prevăzut la articolul 48 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (a se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia, C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctul 72 și jurisprudența citată).

117 Tot din jurisprudența Curții rezultă că principiul prezumției de nevinovăție se aplică procedurilor referitoare la încălcări ale normelor de concurență de către întreprinderi, proceduri care pot duce la aplicarea unor amenzi sau a unor penalități cu titlu cominatoriu (a se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia, C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctul 73 și jurisprudența citată).).

118 Pe de altă parte, potrivit unei jurisprudențe constante, pentru a aprecia valoarea probantă a unui document, trebuie să se verifice credibilitatea informației conținute de acesta și să se țină seama printre altele de originea documentului, de împrejurările întocmirii acestuia, de destinatarul său pentru a se ridica problema dacă pare logic și fiabil, având în vedere cuprinsul său (a se vedea Hotărârea din 14 aprilie 2011, Visa Europe și Visa International Service/Comisia, T-461/07, EU:T:2011:181, punctul 182 și jurisprudența citată).

119 În lumina acestor considerații trebuie să se verifice dacă, în cazul fiecărei încălcări în cauză, Comisia a demonstrat corespunzător cerințelor legale că Icap avea cunoștință sau putea în mod rezonabil să prevadă că solicitările care îi erau adresate de UBS, ulterior de Citi, nu erau efectuate în interesul exclusiv al interlocutorului său, ci era rezultatul unei coluziuni între băncile în cauză.

120 În această privință, deși din jurisprudența citată la punctul 100 de mai sus reiese că Comisiei îi este permis să demonstreze în mod alternativ, pe de o parte, cunoașterea de către Icap a participării celeilalte bănci în cauză la fiecare dintre cele patru încălcări în cauză sau, pe de altă parte, că Icap putea în mod rezonabil să prevadă o asemenea participare, trebuie să se arate că această a doua posibilitate trebuie să fie examinată cu luarea în considerare a contextului în care se înscria corespondența dintre UBS, ulterior Citi, și Icap.

121 Astfel, după cum subliniază în esență reclamantele, solicitările adresate de UBS, ulterior de Citi, către Icap care vizau o manipulare a ratelor JPY LIBOR nu implicau, prin natura lor, existența unei acțiuni concertate în amonte cu o altă bancă. Icap putea să interpreteze în mod legitim asemenea solicitări în sensul că erau efectuate de UBS, ulterior de Citi, în vederea manipulării ratelor respective doar pentru urmărirea intereselor lor. Trebuie să se constate că o asemenea împrejurare face mai dificilă demonstrarea de către Comisie a faptului că Icap ar fi trebuit în mod rezonabil să deducă din solicitările UBS, ulterior ale Citi, că ele se înscriau într-o coluziune cu o altă bancă.

i) Cu privire la dovedirea de către Comisie a cunoașterii de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2007

122 Elementele materiale pe care Comisia s-a întemeiat pentru a reține existența unui comportament ilicit al Icap sunt explicate, în ceea ce privește încălcarea UBS/RBS din 2007, la punctul 5.3.2 din decizia atacată.

123 Comisia, în primul rând, s-a întemeiat pe menționarea, într-o conversație între domnul H., la acel moment trader al UBS, și domnul R., membru al personalului Icap, din 14 august 2007 (denumită în continuare „conversația din 14 august 2007”), a faptului că „RBS și UBS au ambiții mari în următoarele șase luni”, pentru a considera că, pornind de la această conversație, „[Icap] știa sau, cel puțin, ar fi trebuit să știe că [UBS] coordona viitoarele propuneri de rate JPY LIBOR cu RBS și că ajutorul furnizat UBS după această discuție facilita sau ar fi putut să faciliteze practicile anticoncurențiale între UBS și RBS” [considerentul (106) al deciziei atacate].

124 În al doilea rând, Comisia a menționat diferite comunicări între domnul H. și domnul R. sau între această din urmă persoană și alți membri ai personalului Icap, care au avut loc între 15 august 2007 și 1 noiembrie 2007, pentru a demonstra rolul jucat de Icap în manipularea ratelor JPY LIBOR [considerentele (107)-(114) ale deciziei atacate].

125 În sfârșit, în al treilea rând, Comisia s-a referit la recunoașterea de către UBS, în cererea sa de tranzacție, a utilizării serviciilor Icap în vederea influențării viitoarelor propuneri de rate JPY LIBOR ale unor bănci din grupul JPY LIBOR. Comisia a reținut că RBS nu era la curent cu rolul jucat de Icap [considerentul (115) al deciziei atacate].

126 Astfel, decizia atacată menționează doar două elemente de probă care pot eventual să demonstreze cunoașterea de către Icap a participării RBS la încălcarea UBS/RBS din 2007, și anume, pe de o parte, conversația din 14 august 2007 și, pe de altă parte, declarațiile făcute de UBS în cererea sa de tranzacție. Într-adevăr, părțile nu contestă că corespondența intervenită între Icap și UBS după 14 august 2017 nu cuprindea nicio referire la RBS.

127 În ceea ce privește declarațiile făcute de UBS în cererea sa de tranzacție, din examinarea acestui document nu reiese că UBS recunoaște în acesta că a informat Icap cu privire la participarea RBS la încălcarea UBS/RBS din 2007, UBS limitându-se să sublinieze că a recurs la serviciile Icap.

128 Din aceste împrejurări rezultă că singurul element de probă susceptibil să demonstreze cunoașterea de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2007 constă într-un fragment al conversației din 14 august 2017, în care domnul H. îl informează pe domnul R. că „RBS și UBS au ambiții mari în următoarele șase luni”. În considerentul (106) al deciziei atacate, Comisia a interpretat această propoziție în sensul că domnul H., la acel moment trader al UBS, l-a informat pe domnul R., membru al personalului Icap, cu privire la discuțiile în curs avute cu RBS despre propunerile viitoare de rate JPY LIBOR.

129 În cadrul măsurilor de organizare a procedurii, părțile au fost solicitate să își exprime poziția cu privire la interpretarea acestei propoziții, având în vedere continuarea conversației: „[Icap:] bine, aceasta va fi utilă:); [UBS:] will îmi face o favoare; [Icap:] [ar trebui]”, precum și să precizeze în ce măsură cuvântul „will” desemna un angajat al RBS. Din această conversație a reieșit că acesta îl viza pe W. H., trader al RBS, a cărui corespondență cu domnul H. a fost luată în considerare pentru a se constata existența încălcării UBS/RBS din 2007.

130 Din aceste împrejurări trebuie să se deducă faptul că, în urma acestei conversații, domnul R., membru al personalului Icap, a fost informat în termeni lipsiți de ambiguitate de domnul H., la acel moment trader al UBS, că acesta convenise cu W. H., trader al RBS, o majorare a numărului de propuneri referitoare la ratele dobânzii cu scadența la șase luni. Întrucât acest element de probă este constituit dintr-o conversație la care domnul R. a participat direct și având în vedere conținutul acesteia, în temeiul jurisprudenței menționate la punctul 118 de mai sus, trebuie să i se recunoască o forță probantă ridicată.

131 În aceste condiții, privită individual, conversația din 14 august 2017 permite să se demonstreze cunoașterea de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2007.

132 Prin urmare, prima critică, în măsura în care privește încălcarea UBS/RBS din 2007, trebuie să fie respinsă.

ii) Cu privire la dovedirea de către Comisie a cunoașterii de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2008

133 La punctul 5.3.3 din decizia atacată, intitulat „Facilitarea de către Icap a încălcării UBS/RBS din 2008”, Comisia, în primul rând, s-a referit la o conversație din 28 august 2008 în care domnul H., la acel moment trader al UBS, ar fi dezvăluit domnului R., membru al personalului Icap, direcția propunerilor RBS în cadrul grupului JPY LIBOR, și anume propunerile „scăzute de fiecare dată” (denumită în continuare „conversația din 28 august 2008”) [considerentul (116) al deciziei atacate].

134 În al doilea rând, Comisia a evidențiat diferite comunicări între domnul H. și domnul R. sau între această din urmă persoană și alți membri ai personalului Icap, care au avut loc între 28 august 2008 și 3 noiembrie 2008, pentru a demonstra rolul jucat de Icap în manipularea ratelor JPY LIBOR [considerentele (117)-(125) ale deciziei atacate]. Printre aceste elemente de probă figurează un e-mail intern al Icap din 5 septembrie 2008, în care se menționa că UBS și RBS aveau un interes specific pentru o rată scăzută în privința JPY LIBOR la trei luni.

135 În al treilea rând, Comisia s-a referit la recunoașterea de către UBS, în cererea sa de tranzacție, a utilizării serviciilor Icap în vederea influențării propunerilor viitoare de rate JPY LIBOR în grupul JPY LIBOR. Comisia a reținut că RBS nu era la curent cu rolul jucat de Icap [considerentul (126) al deciziei atacate].

136 Astfel, decizia atacată menționează trei elemente de probă care pot eventual să demonstreze cunoașterea de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2008, și anume, mai întâi, conversația din 28 august 2008, în continuare, e-mailul intern al Icap din 5 septembrie 2008 (a se vedea punctul 134 de mai sus) și, în sfârșit, declarațiile făcute de UBS în cererea sa de tranzacție.

137 În ceea ce privește, în primul rând, declarațiile făcute de UBS în cererea sa de tranzacție, trebuie să se constate că, și în privința acestei încălcări, din examinarea acestui document reiese doar că UBS recunoaște că a recurs la serviciile Icap, fără a susține că a informat Icap despre participarea RBS la încălcarea UBS/RBS din 2008.

138 În ceea ce privește, în al doilea rând, conversația din 28 august 2008, Comisia a apreciat că menționarea de către domnul H., la acel moment trader al UBS, a faptului că propunerile RBS ar fi „scăzute de fiecare dată” l-ar fi determinat pe domnul R., membru al personalului Icap, să concluzioneze că existau contacte între UBS și RBS și că ajutorul acordat din acel moment domnului H. pentru a modifica ratele JPY LIBOR era sau putea să fie în egală măsură un ajutor pentru practici anticoncurențiale între UBS și RBS [considerentul (118) al deciziei atacate].

139 Trebuie să se constate că fragmentul din conversația din 28 august 2008 invocat de Comisie nu are un sens univoc care ar fi putut doar să determine Icap să suspecteze că UBS primise informații confidențiale privind nivelul propunerilor viitoare ale RBS în cadrul grupului JPY LIBOR. Acesta putea să fie interpretat și în sensul unei manifestări a unei analize sau a unei opinii a domnului H. cu privire la pozițiile ulterioare probabile ale unuia dintre concurenții săi.

140 În plus, examinarea fragmentului din conversația din 28 august 2008 invocat de Comisie nu permite, în contextul mai general al acestei discuții, clarificarea sensului său. Deși din acesta reiese intenția comună a UBS și a Icap de a altera cursul normal al stabilirii ratelor JPY LIBOR, nu este furnizat niciun element suplimentar cu privire la o eventuală participare a RBS la încălcarea UBS/RBS din 2008.

141 Prin urmare, acest element de probă, privit individual, nu permite dovedirea cunoașterii de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2008. Cu toate acestea, trebuie să se verifice dacă, alături de alte elemente, poate constitui o serie de indicii în sensul jurisprudenței citate la punctul 115 de mai sus.

142 În ceea ce privește, în al treilea rând, e-mailul dintre doi membri ai personalului Icap, în acesta se menționează că „UBS și RBS au un interes specific ca [JPY LIBOR] la trei luni să fie scăzut” [considerentul (121) al deciziei atacate]. Trebuie să se constate că interpretarea privilegiată de Comisie, respectiv că acest e-mail ar constitui manifestarea cunoașterii de către Icap a existenței unei încălcări între RBS și UBS, nu este singura posibilă. Astfel, întrucât Icap, prin atribuțiile sale, se află în contact permanent cu băncile în cauză, nu se poate exclude că își creează propria opinie asupra intereselor fiecărei bănci care își desfășoară activitatea pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi. Probabilitatea acestei interpretări alternative poate apărea ca fiind

întărită având în vedere caracterul trunchiat al citării utilizate de Comisie, subliniat de reclamante, întrucât redactarea exactă a e-mailului, și anume „cred că [UBS] și [RBS]au un interes vădit ca [ratele] să fie scăzute”, se înscrie mai mult în cadrul exprimării unei opinii personale.

143 Trebuie să se constate că aceste două elemente nu pot fi calificate drept probe serioase, precise și concordante în sensul jurisprudenței citate la punctul 115 de mai sus. Dimpotrivă, ambiguitatea termenilor pe care le conțin implică în mod necesar o îndoială cu privire la cunoașterea de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2008, de care trebuie să beneficieze în temeiul jurisprudenței citate la punctul 116 de mai sus.

144 În plus, pentru motivele arătate la punctul 121 de mai sus, nu se poate concluziona că Icap ar fi trebuit să suspecteze că solicitările formulate de UBS se înscriau în punerea în aplicare a unei coluziuni cu altă bancă, întrucât asemenea solicitări puteau să fie făcute efectiv de domnul H. doar pentru urmărirea intereselor UBS.

145 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se admită prima critică în ceea ce privește încălcarea UBS/RBS din 2008 și să se anuleze articolul 1 litera (b) din decizia atacată, în măsura în care se constată participarea Icap la această încălcare.

iii) Cu privire la dovada cunoașterii de către Icap a rolului jucat de DB și de UBS în încălcările Citi/DB și Citi/UBS

146 La punctul 5.3.6 din decizia atacată, intitulat „Facilitarea de către Icap a încălcării Citi/DB”, Comisia s-a întemeiat pe menționarea unei conversații între domnul H., de acum înainte trader al Citi, și domnul R., membru al personalului Icap, care a avut loc la 7 aprilie 2010, referitoare la viitoarea reducere concertată a ratelor propuse de Citi, de UBS și de DB în cadrul grupului JPY LIBOR, ulterior lunii iunie 2010 (denumită în continuare „conversația din 7 aprilie 2010”). Comisia a invocat de asemenea două solicitări adresate de domnul H. domnului R. la 18 mai 2010, una având ca obiect ratele pe un an scăzute, iar cealaltă având ca obiect în mod general ratele scăzute JPY LIBOR până la sfârșitul lunii iunie, precum și o solicitare din 23 mai 2010 având ca obiect rate scăzute pentru rata JPY LIBOR cu scadența la un an și o rată crescută pentru cea care avea scadența la trei ani [considerentul (155) al deciziei atacate].

147 În plus, Comisia s-a întemeiat și pe o comunicare din 1 iunie 2010 între domnul R. și domnul G., membri ai personalului Icap, care a privit o ajustare a buletinului menționat la punctul 15 de mai sus [considerentul (157) al deciziei atacate], precum și pe o conversație din 2 iunie 2010 în care domnul R. îl informează pe domnul H., de acum înainte trader al Citi, că domnul G. a efectuat modificările dorite [considerentul (156) al deciziei menționate].

148 În sfârșit, decizia atacată menționează o conversație din 7 iunie 2010, în care domnul H., de acum înainte trader al Citi, a solicitat domnului R., membru al personalului Icap, rate scăzute pentru acea lună [considerentul (158)] (denumită în continuare „conversația din 7 iunie 2010”). Trebuie să se arate că în această conversație Icap sugerează în mod clar existența unei coluziuni între Citi, DB și UBS.

149 La punctul 5.3.7 din decizia atacată, intitulat „Facilitarea de către Icap a încălcării Citi/UBS”, Comisia s-a întemeiat exclusiv pe elementele menționate la punctele 146 și 147 de mai sus [considerentele (161) și (163)], conversația din 7 iunie 2010 nefiind prezentată ca element de probă în privința acestei încălcări.

150 În primul rând, trebuie să se arate că elementul central pe care se întemeiază demonstrarea cunoașterii de către Icap a rolului jucat de DB și de UBS în încălcările Citi/DB și Citi/UBS constă în conținutul conversației din 7 aprilie 2010.

151 *Primo*, trebuie să se constate că, în cadrul acestei conversații, domnul H., de acum înainte trader al Citi, îi explică domnului R., membru al personalului Icap, în termeni lipsiți de ambiguitate că a convenit cu doi traderi ai DB și RBS să obțină o scădere a ratelor prezentate de Citi, de UBS și de DB în grupul JPY LIBOR ulterior lunii iunie 2010.

152 *Secundo*, trebuie să se arate că reclamantele nu contestă conținutul anticoncurențial al conversației din 7 aprilie 2010, ci valoarea sa probantă în privința încălcărilor Citi/UBS și Citi/DB, întrucât Comisia a reținut drept data încetării acestor încălcări 2 iunie 2010 și, respectiv, 7 iunie 2010, adică înainte de scăderea ratelor preconizată în conversația din 7 aprilie 2010, care privea perioada ulterioară lunii iunie 2010.

153 Deși este exact, astfel cum Comisia subliniază în esență, că această conversație din 7 aprilie 2010 este suficientă pentru a se demonstra cunoașterea de către Icap a unei acțiuni concertate în vederea alterării ratelor JPY LIBOR și, în consecință, existența unui comportament ilicit între Citi, DB și UBS, totuși acest comportament viza o perioadă a încălcării diferită de perioadele reținute de Comisie pentru încălcările Citi/DB și Citi/UBS cu privire la care Icap i se impută că le-a favorizat.

154 Or, potrivit jurisprudenței, durata unei încălcări constituie un element care face parte integrantă din aceasta și, ca atare, indisociabil de orice constatare a unei încălcări (Hotărârea din 16 noiembrie 2006, Peróxidos Orgánicos/Comisia, T-120/04, EU:T:2006:350, punctul 21).

155 Prin urmare, din această împrejurare trebuie să se deducă faptul că conversația din 7 aprilie 2010 viza o încălcare diferită de încălcările Citi/DB și Citi/UBS cu privire la care Icap i se impută că le-a favorizat și că aceasta nu poate, în sine, să demonstreze cunoașterea de către Icap a acestor din urmă încălcări.

156 În al doilea rând, în ceea ce privește celelalte elemente de probă menționate în decizia atacată, trebuie să se diferențieze între încălcarea Citi/DB și încălcarea Citi/UBS.

157 În ceea ce privește încălcarea Citi/DB, întrucât Comisia invocă, în calitate de element de probă, conversația din 7 iunie 2010, în care chiar Icap se referă la o intervenție concertată a Citi, a UBS și a DB, din aceasta rezultă neîndoielnic că cunoașterea de către Icap a existenței unei coluziuni între Citi și DB este demonstrată corespunzător cerințelor legale.

158 În ceea ce privește încălcarea Citi/UBS, trebuie să se arate că Comisia a stabilit data încetării sale la 2 iunie 2010 și, prin urmare, nu invocă în calitate de element de probă conversația din 7 iunie 2010.

159 De aici rezultă că, în ceea ce privește încălcarea Citi/UBS, Comisia nu furnizează niciun element de probă care să demonstreze cunoașterea de către Icap a coluziunii dintre Citi și UBS.

160 Cu toate acestea, trebuie să se verifice dacă Icap, informată prin intermediul conversației din 7 aprilie 2010 cu privire la viitoarele manevre concertate ale Citi, ale UBS și ale DB, nu ar fi trebuit „să prevadă în mod rezonabil”, în sensul jurisprudenței citate la punctul 100 de mai sus, că anumite solicitări pe care Citi i le-a adresat începând cu 18 mai 2010 se înscriau în cadrul punerii în aplicare a unei coluziuni între băncile în cauză.

161 În această privință, trebuie arătat că interpretarea conversației din 7 aprilie 2010, în ansamblu, dă impresia că obiectivul Citi, al UBS și al DB, astfel cum a fost adus la cunoștința Icap, consta în scăderea vertiginoasă a anumitor rate ale JPY LIBOR până în luna decembrie, urmată de o creștere a acelor rate, cel puțin a acelora care aveau scadența la trei luni.

162 Prin urmare, trebuie să se verifice dacă anumite solicitări ale domnului H., de acum înainte trader al Citi, adresate domnului R., membru al personalului Icap, în perioada încălcării ar fi trebuit în mod rezonabil să determine Icap să considere că acestea se înscriau în cadrul pregătirii coluziunii dintre băncile în cauză, amintită în conversația din 7 aprilie 2010.

163 Trebuie să se constate că din considerentele (161)-(163) ale deciziei atacate reiese că, exceptând o mențiune privind unele rate ridicate cu scadența la trei ani, solicitările adresate de domnul H., de acum înainte trader al Citi, către Icap la 18 mai 2010 și la 23 mai 2010 urmăreau menținerea unor rate scăzute. Prin urmare, Icap putea în mod rezonabil să prevadă că solicitările care vizau o scădere sau o stabilizare a ratelor JPY LIBOR adresate în lunile aprilie și mai se înscriau în cadrul pregătirii coluziunii dintre Citi, DB și UBS, adusă la cunoștința sa la 7 aprilie 2010.

164 În consecință, prima critică trebuie să fie respinsă în ceea ce privește încălcările Citi/DB și Citi/UBS.

2) Cu privire la a treia critică, prin care se contestă contribuția Icap la obiectivele comune ale băncilor în cauză

165 Prin intermediul celei de a treia critici, reclamantele susțin că comportamentul imputat Icap pentru cinci încălcări în cauză este foarte diferit de cel reținut în privința băncilor în cauză pentru a se concluziona că a existat un obiectiv comun în sensul jurisprudenței menționate la punctul 100 de mai sus. Întrucât decizia atacată, în măsura în care reține participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2008, trebuie să fie anulată pentru motivele arătate la punctele 133-145 de mai sus, este suficient ca prezenta critică să fie examinată în privința încălcărilor UBS/RBS din 2007, UBS/DB, Citi/DB și Citi/UBS.

166 În esență, reclamantele consideră că, în privința fiecăreia dintre cele patru încălcări menționate la punctul 165 de mai sus, trebuie să se facă o diferențiere între, pe de o parte, comportamentul celor două bănci în cauză pentru fiecare încălcare, care privește manipularea propriilor propuneri în cadrul grupului JPY LIBOR și, pe de altă parte, comportamentul imputat Icap, care privește o tentativă de manipulare a propunerilor altor bănci în cadrul grupului respectiv. În plus, reclamantele amintesc că, în fiecare încălcare, una dintre cele două bănci în cauză nu era la curent cu rolul jucat de Icap.

167 Reclamantele susțin că Comisia a considerat în mod eronat că cele două comportamente menționate la punctul 166 de mai sus făceau parte din aceeași încălcare. Astfel, mențiunile referitoare la un obiectiv comun de restrângere sau de denaturare a concurenței pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi sau de modificare a JPY LIBOR ar fi vagi, eronate și nesusținute. Reclamantele adaugă că împrejurarea că, exceptându-l pe domnul H., aceste două comportamente nu au determinat intervenția acelorași participanți constituie un motiv obiectiv pentru a considera că ele constituie evenimente separate. De asemenea, reclamantele apreciază că metodele utilizate în fiecare dintre cele două comportamente sunt radical diferite, ceea ce ar împiedica încadrarea lor în aceeași încălcare.

168 În plus, reclamantele susțin că Comisia s-a angajat, în cursul unei reuniuni desfășurate în cadrul procedurii administrative, să nu se întemeieze în decizia atacată pe critica referitoare la o amplificare de către Icap a efectelor încălcărilor în cauză. În replică, reclamantele impută Comisiei că nu a redactat un proces-verbal al acestei reuniuni și solicită ca aceasta să furnizeze Tribunalului notele pe care le-a pregătit în vederea acestei reuniuni, apreciind în esență că nerespectarea unui asemenea angajament se aseamănă cu o încălcare a principiului încrederii legitime.

169 Comisia solicită respingerea acestei critici.

170 În primul rând, trebuie să se arate că, în privința celor patru încălcări menționate la punctul 165 de mai sus, Comisia a imputat Icap că a influențat, în special printr-o modificare a buletinului menționat la punctul 15 de mai sus, nivelul ofertelor privind ratele anumitor bănci membre ale grupului JPY LIBOR (a se vedea punctele 15-17 de mai sus) și că reclamantele nu contestă caracterul real al acestui comportament.

171 În al doilea rând, este evident că există o legătură de complementaritate între comportamentul imputat Icap și cel imputat băncilor în cauză, din moment ce ratele JPY LIBOR sunt calculate pe baza propunerilor băncilor membre ale grupului JPY LIBOR. Prin urmare, modificarea acestor rate ar fi avut o probabilitate de succes în mod evident mai mică dacă cele patru încălcări menționate la punctul 165 de mai sus s-ar fi întemeiat doar pe alinierea propunerilor celor două bănci în cauză pentru fiecare încălcare. De aici rezultă că Icap a avut un rol central în punerea în aplicare a acestor încălcări, prin influențarea anumitor propuneri în cadrul grupului menționat în sensul solicitat de băncile în cauză.

172 În consecință, Comisia a concluzionat în mod întemeiat că comportamentul imputat Icap a contribuit la obiectivele comune ale băncilor în cauză în fiecare dintre cele patru încălcări menționate la punctul 165 de mai sus.

173 Această concluzie nu este repusă în discuție de argumentația reclamantelor întemeiată pe încrederea lor legitimă în faptul că, în decizia atacată, Comisia nu ar invoca dezvoltarea efectelor determinate de manipularea de către Icap a JPY LIBOR.

174 O asemenea argumentație se întemeiază pe existența unor asigurări care ar fi fost furnizate reprezentanților Icap de funcționari ai Comisiei cu ocazia unei reuniuni ulterioare comunicării privind obiecțiunile.

175 Totuși, fără a fi necesar să se ridice problema dacă unele asigurări furnizate în cadrul informal al unei reuniuni a Comisiei sunt de natură să determine încrederea legitimă a reclamantelor, este suficient să se observe că o asemenea argumentație se întemeiază pe o premisă eronată în fapt. Din anexa C.1, furnizată de reclamante și care este constituită din notele olografe ale reprezentanților lor în cursul acestei reuniuni reiese că asemenea asigurări au fost date de Comisie numai în ceea ce privește calculul amenzii, iar nu în cadrul recunoașterii existenței unei încălcări. Astfel, fiecare dintre cele trei serii de note demonstrează că această chestiune a fost abordată în cursul discuției privind cuantumul amenzii și ca reacție la termenii utilizați la punctul 248 din comunicarea privind obiecțiunile, care privea calculul respectiv.

176 În consecință, a treia critică trebuie să fie respinsă fără a fi necesară recurgerea la măsura de organizare a procedurii solicitată de reclamante.

3) Cu privire la a doua critică, prin care se contestă existența unei intenții a Icap de a contribui la realizarea obiectivelor comune ale băncilor în cauză

177 Prin intermediul celei de a doua critici, reclamantele susțin că Comisia nu a demonstrat existența unei voințe a Icap de a contribui la realizarea obiectivelor comune ale băncilor în cauză în cadrul a cinci încălcări. Pentru aceleași motive ca cele arătate la punctul 165 de mai sus, este suficient ca prezenta critică să fie examinată în raport cu încălcările UBS/RBS din 2007, UBS/DB, Citi/DB și Citi/UBS.

178 Din elementele de probă ar reieși doar voința Icap de a aduce la îndeplinire solicitările unui trader care constituia clientul unic al unuia dintre brokerii săi. Reclamantele susțin că argumentația Comisiei tinde să repună în discuție criteriul intenției cuprins în jurisprudența pertinentă.

179 Comisia solicită respingerea prezentei critici.

180 Întrucât, pe de o parte, în privința celor patru încălcări care rămân în discuție, Comisia a reținut în mod întemeiat că Icap avea cunoștință de existența unei coluziuni între băncile în cauză și, pe de altă parte, s-a reținut că exista o foarte mare complementaritate între comportamentul băncilor în cauză și cel al Icap, din aceste împrejurări se deduce neîndoielnic existența unei intenții din partea sa de a contribui la realizarea obiectivelor comune ale băncilor respective.

181 Astfel, trebuie să se constate că argumentația reclamantelor are la bază o confuzie între mobilurile Icap, care au putut să constea efectiv în dorința de îndeplinire a solicitărilor unui trader, și faptul că era conștientă că propriul comportament avea ca obiectiv facilitarea manipulării ratelor JPY LIBOR prin influențarea propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR în sensul dorit de băncile vizate de încălcare.

182 Prin urmare, a doua critică trebuie să fie respinsă.

b) Cu privire la al treilea aspect, întemeiat pe caracterul eronat al motivării deciziei atacate referitoare la utilizarea de către Icap a contactelor sale în vederea influențării propunerilor anumitor bănci

183 Prin intermediul prezentului aspect, care privește numai încălcările UBS/RBS din 2007, Citi/UBS și Citi/DB, reclamantele contestă interpretarea dată de Comisie anumitor comunicări ale Icap cu clienții săi. Pe de o parte, Comisia nu ar explica modul în care comunicările luate în considerare ca elemente de probă ar fi pertinente pentru încălcările în cauză. Pe de altă parte, Comisia ar fi ignorat sensul comunicărilor respective, care nu ar revela o intenție de manipulare a propunerilor altor bănci în cadrul grupului JPY LIBOR.

184 Comisia solicită respingerea prezentului aspect.

185 În cadrul încălcării UBS/RBS din 2007, Comisia a menționat, în considerentul (79) litera (a) al deciziei atacate, că la 24 octombrie 2007 Icap și-a utilizat contactele pentru a încerca să influențeze comportamentul unei bănci din grup. În cadrul încălcărilor Citi/UBS și Citi/DB, Comisia a menționat, în considerentul (83) litera (a) al deciziei atacate, un comportament echivalent la 30 aprilie 2010.

186 În speță, este suficient să se sublinieze, pe de o parte, că din considerentul (79) litera (b) și din considerentul (83) litera (b) ale deciziei atacate reiese că Comisia nu s-a limitat să constate participarea Icap la aceste trei încălcări doar pe baza utilizării contactelor sale, ci a întemeiat-o și pe comunicarea unor informații înșelătoare băncilor din grupul JPY LIBOR prin intermediul buletinului menționat la punctul 15 de mai sus și, pe de altă parte, că reclamantele nu contestă această latură a raționamentului Comisiei.

187 Astfel, întrucât comunicarea unor informații înșelătoare este, în sine, de natură să demonstreze participarea Icap la aceste trei încălcări, în temeiul jurisprudenței citate la punctul 74 de mai sus, trebuie să se respingă acest aspect al motivului ca fiind inoperant.

c) Cu privire la primul aspect, întemeiat pe o încălcare a principiului securității juridice

188 Prin intermediul prezentului aspect, reclamantele susțin că criteriul „facilitării” aplicat în privința Icap este foarte larg, nou și încalcă principiul securității juridice. Calificarea drept „facilitator” aplicată în privința Icap nu ar fi putut să fie în mod rezonabil dedusă din Hotărârea din 8 iulie 2008, AC-Treuhand/Comisia (T-99/04, EU:T:2008:256), și ar fi, în consecință, contrară atât principiului securității juridice, cât și principiului legalității infracțiunilor și a pedepselor.

189 Reclamantele susțin în această privință că noțiunea „facilitare” este recentă și puțin dezvoltată. Ele adaugă că situația Icap este net diferită față de rolul jucat de AC-Treuhand atât în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 8 iulie 2008, AC-Treuhand/Comisia (T-99/04, EU:T:2008:256), cât și în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 6 februarie 2014, AC-Treuhand/Comisia (T-27/10, EU:T:2014:59). În timp ce AC-Treuhand ar fi făcut coluziunea posibilă, Icap i s-a imputat doar faptul că a acționat în sensul de a fi furnizat servicii coluziunii sau că a contribuit la aceasta. În această privință, reclamantele arată că, în speță, coluziunea dintre băncile în cauză ar fi existat chiar în lipsa oricărei intervenții a Icap.

190 Mai degrabă decât „facilitarea” unui acord orizontal, rolul Icap s-ar limita la o restrângere verticală cu un trader, care, în sine, nici nu ar restrânge, nici nu ar denatura concurența. Reclamantele adaugă că în cinci dintre cele șase încălcări în cauză cealaltă bancă care participa la coluziune nu avea cunoștință despre implicarea Icap. Reclamantele apreciază că aplicarea unui criteriu la fel de larg ca noțiunea „facilitare” determină efecte împovărătoare pentru întreprinderi terțe față de coluziune.

191 Comisia solicită respingerea prezentului aspect.

192 Întrucât decizia atacată, în măsura în care reține participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2008, trebuie să fie anulată pentru motivele arătate la punctele 133-145 de mai sus, este suficient ca prezentul aspect al motivului să fie examinat în raport cu încălcările UBS/RBS din 2007, UBS/DB, Citi/RBS, Citi/DB și Citi/UBS.

193 Trebuie amintit că principiul securității juridice impune în special ca normele de drept să fie clare și precise, iar efectele lor să fie previzibile, mai ales atunci când pot produce consecințe defavorabile pentru persoanele fizice și pentru întreprinderi (a se vedea Hotărârea din 17 decembrie 2015, X-Steuerberatungsgesellschaft, C-342/14, EU:C:2015:827, punctul 59 și jurisprudența citată).

194 În materie penală, principiul securității juridice își găsește expresia particulară în principiul legalității infracțiunilor și a pedepselor, garantat la articolul 49 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 iunie 2008, Intertanko și alții, C-308/06, EU:C:2008:312, punctul 70), care presupune ca legea să definească în mod clar infracțiunile și pedepsele pentru acestea, această condiție fiind îndeplinită atunci când justițiabilul poate avea cunoștință, pornind de la modul de redactare a dispoziției relevante și, la nevoie, din interpretarea care va fi dată acesteia de instanțe, despre actele și omisiunile care determină angajarea răspunderii sale penale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 40 și jurisprudența citată).

195 Principiul legalității infracțiunilor și a pedepselor nu poate fi, așadar, interpretat în sensul că interzice clarificarea progresivă a normelor privind răspunderea penală prin interpretarea judiciară de la o cauză la alta, cu condiția ca rezultatul să fie în mod rezonabil previzibil la momentul săvârșirii încălcării, având în vedere în special interpretarea reținută la acel moment în jurisprudența referitoare la dispoziția legală în cauză (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 41 și jurisprudența citată).

196 Sfera noțiunii de previzibilitate depinde într-o largă măsură de conținutul textului respectiv, de domeniul pe care îl acoperă, precum și de numărul și de calitatea destinatarilor acestuia. Previzibilitatea legii nu se opune ca persoana în cauză să fie determinată să recurgă la consiliere adecvată pentru a evalua la un nivel rezonabil în împrejurările cauzei consecințele care pot rezulta dintr-un anumit act. O asemenea situație se regăsește în special în cazul profesioniștilor, obișnuiți să facă dovada unei mari prudențe în exercitarea profesiei lor. Pentru acest motiv, este de așteptat ca aceștia să manifeste o atenție specială în evaluarea riscurilor pe care le presupune această exercitare (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 42 și jurisprudența citată).

197 În speță, trebuie să se considere că Icap ar fi trebuit să se aștepte, la nevoie după ce a recurs la o consiliere adecvată, la posibilitatea declarării comportamentului său ca fiind incompatibil cu normele de concurență ale dreptului Uniunii, având în vedere îndeosebi domeniul larg al noțiunilor „acord” și „practică concertată” rezultat din jurisprudența Curții.

198 În ceea ce privește argumentația reclamantelor prin care se urmărește diminuarea rolului jucat de Icap în încălcările în cauză prin compararea acestuia cu cel atribuit AC-Treuhand în cartelurile vizate în cauzele în care s-au pronunțat Hotărârea din 8 iulie 2008, AC-Treuhand/Comisia (T-99/04, EU:T:2008:256), și Hotărârea din 6 februarie 2014, AC-Treuhand/Comisia (T-27/10, EU:T:2014:59),

este necesar, dimpotrivă, să se sublinieze importanța acestei participări în cazul unora dintre aceste încălcări. Astfel, întrucât ratele JPY LIBOR sunt calculate pe baza propunerilor membrilor grupului, influența exercitată de Icap asupra clienților săi, membri ai grupului respectiv, prin intermediul buletinului menționat la punctul 15 de mai sus a permis ca manipulările acelor rate să aibă o amploare mult mai mare decât dacă ar fi rămas limitate doar la propunerile celor două bănci vizate de fiecare dintre aceste încălcări.

199 Prin urmare, primul aspect al motivului trebuie să fie respins.

200 Având în vedere cele de mai sus, se impune admiterea prezentului motiv în ceea ce privește încălcarea UBS/RBS din 2008 și respingerea acestuia în rest.

3. Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe caracterul eronat al duratei încălcărilor în cauză

201 Reclamantele impută Comisiei că nu a furnizat elemente de probă care să justifice alegerea duratei încălcărilor în cauză. În opinia lor, Comisia nu demonstrează, pe de o parte, că participarea Icap la încălcările respective a avut o durată echivalentă celei a băncilor în cauză și, pe de altă parte, că această participare a continuat neîntrerupt între datele în privința cărora Comisia apreciază că a avut elemente de probă. Mai specific, Comisia ar trebui să demonstreze cunoașterea continuă de către Icap a comportamentului ilicit al băncilor în cauză pe întreaga perioadă reținută pentru fiecare dintre aceste încălcări.

202 Această demonstrație ar fi cu atât mai necesară având în vedere atât caracterul zilnic al calculului stabilirii ratelor dobânzilor, cât și admiterea de către Comisie a faptului că Icap nu avea cunoștință de toate măsurile adoptate de băncile în cauză. În plus, în esență, reclamantele invocă diversitatea conținutului, chiar caracterul contradictoriu al solicitărilor unilaterale ale UBS, ulterior ale Citi, pentru a sublinia că era rezonabil ca Icap să considere că nu se înscriau în cadrul comportamentului ilicit al băncilor în cauză.

203 Comisia susține că elementele de probă prezentate în decizia atacată sunt pertinente atât în ceea ce privește existența încălcărilor în cauză, cât și durata acestora. Din acestea ar reieși existența unor contacte regulate care ar fi avut loc în perioade intermitente pe baza nevoilor băncilor în cauză. Prin urmare, ar fi artificială divizarea unei serii de împrejurări strâns legate în cazuri individuale având o durată de câteva zile pentru simplul motiv că ratele JPY LIBOR sunt stabilite pe bază zilnică. Comisia face trimitere în această privință la argumentația cuprinsă în considerentul (234) litera (c) al deciziei atacate și amintește că aderarea intenționată a Icap la obiectivele comune ale încălcărilor în cauză a fost demonstrată.

204 Comisia subliniază de asemenea că, în cazul fiecărei încălcări în cauză, toate băncile în cauză au admis aceeași durată ca cea reținută împotriva Icap și că în cazul fiecărei încălcări una dintre băncile în cauză a recunoscut rolul jucat de Icap. Această împrejurare ar face nepertinentă argumentația întemeiată pe faptul că Icap ar fi putut să creadă că fiecare încălcare încetase după o scurtă perioadă inițială.

205 Potrivit unei jurisprudențe constante, o încălcare a articolului 101 alineatul (1) TFUE poate rezulta nu numai dintr-un act izolat, ci și dintr-o serie de acte sau dintr-un comportament continuu, deși chiar unul sau mai multe elemente ale acestei serii de acte sau ale comportamentului continuu ar putea constitui ele însele și privite izolat o încălcare a acestei dispoziții. Astfel, atunci când diferitele acțiuni se înscriu într-un „plan de ansamblu”, din cauza obiectului identic al acestora care constă în denaturarea concurenței în cadrul pieței comune, Comisia are dreptul să stabilească răspunderea pentru aceste acțiuni în funcție de participarea la încălcare, privită în ansamblul său (a se vedea Hotărârea din 24 iunie 2015, Fresh Del Monte Produce/Comisia și Comisia/Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P și C-294/13 P, EU:C:2015:416, punctul 156 și jurisprudența citată).

206 O întreprindere care a participat la o asemenea încălcare unică și complexă prin comportamente proprii, care intrau în sfera de aplicare a noțiunilor de acord sau de practică concertată având un obiect anticoncurențial, în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE, și care aveau drept scop să contribuie la realizarea încălcării în ansamblul său, poate fi de asemenea răspunzătoare, pentru toată perioada participării sale la încălcarea menționată, pentru comportamentele altor întreprinderi în cadrul aceleiași încălcări. O asemenea situație există atunci când se stabilește că întreprinderea în cauză intenționa să contribuie prin propriul comportament la obiectivele comune urmărite de toți participanții și că cunoștea comportamentele ilicite urmărite sau puse în aplicare de alte întreprinderi pentru atingerea acelorași obiective sau că putea să le prevadă în mod rezonabil și că era pregătită să accepte riscul ce decurge din acestea (a se vedea Hotărârea din 24 iunie 2015, Fresh Del Monte Produce/Comisia și Comisia/Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P și C-294/13 P, EU:C:2015:416, punctul 157 și jurisprudența citată).

207 Astfel, o întreprindere poate să fi participat în mod direct la toate comportamentele anticoncurențiale care compun încălcarea unică și continuă, caz în care Comisia are dreptul să stabilească în sarcina sa răspunderea pentru toate aceste comportamente și, prin urmare, pentru încălcarea menționată în totalitate. O întreprindere poate deopotrivă să nu fi participat în mod direct decât la o parte dintre comportamentele anticoncurențiale care compun încălcarea unică și continuă, dar să fi cunoscut toate celelalte comportamente ilicite urmărite sau puse în aplicare de ceilalți participanți la înțelegere pentru atingerea acelorași obiective sau să fi putut să le prevadă în mod rezonabil și să fi fost pregătită să accepte riscul ce decurge din acestea. Într-un asemenea caz, Comisia are deopotrivă dreptul să stabilească în sarcina acestei întreprinderi răspunderea pentru toate comportamentele anticoncurențiale care compun o asemenea încălcare și, prin urmare, pentru aceasta în totalitate (a se vedea Hotărârea din 24 iunie 2015, Fresh Del Monte Produce/Comisia și Comisia/Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P și C-294/13 P, EU:C:2015:416, punctul 158 și jurisprudența citată).

208 În schimb, dacă o întreprindere a participat în mod direct la unul sau la mai multe dintre comportamentele anticoncurențiale care compun o încălcare unică și continuă, dar nu s-a stabilit că, prin propriul comportament, aceasta intenționa să contribuie la ansamblul obiectivelor comune urmărite de ceilalți participanți la înțelegere și că aceasta cunoștea toate celelalte comportamente ilicite urmărite sau puse în aplicare de acești participanți pentru atingerea acelorași obiective sau că putea să le prevadă în mod rezonabil și era pregătită să accepte riscul ce decurge din acestea, Comisia nu are dreptul să stabilească în sarcina sa răspunderea decât pentru comportamentele la care a participat în mod direct și pentru comportamentele urmărite sau puse în aplicare de ceilalți participanți pentru atingerea acelorași obiective cu cele pe care ea le urmărea și cu privire la care s-a dovedit că aceasta le cunoștea sau putea să le prevadă în mod rezonabil și era pregătită să accepte riscul ce decurge din ele (a se vedea Hotărârea din 24 iunie 2015, Fresh Del Monte Produce/Comisia și Comisia/Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P și C-294/13 P, EU:C:2015:416, punctul 159 și jurisprudența citată).

209 În speță, pentru a stabili durata încălcărilor în cauză, Comisia s-a întemeiat pe calificarea lor drept încălcare unică și continuă, astfel cum reiese din considerentele (210)-(217) ale deciziei atacate. În considerentul (234) litera (c) al deciziei menționate, Comisia a apreciat că elementele de probă prezentate demonstrau existența unor contacte regulate care au avut loc în perioade intermitente în funcție de nevoile diferitor participanți și din acestea a dedus că ar fi artificială divizarea lor în cazuri individuale având o durată de câteva zile, pentru motivul că procesul de stabilire a ratelor JPY LIBOR are o frecvență zilnică. În considerentul (234) litera (d) al acestei decizii, Comisia a considerat că faptul de a cunoaște că existau contacte între UBS, ulterior Citi, și cealaltă bancă în cauză presupunea că Icap era în măsură să presupună că toate acțiunile sale obișnuite în favoarea UBS, ulterior a Citi, ar putea de asemenea să susțină un mecanism între aceste bănci vizate de încălcările respective.

210 Argumentația reclamantelor poate fi divizată în două critici. Ele contestă, pe de o parte, pertinența anumitor comportamente ale Icap avute în vedere de Comisie și, pe de altă parte, includerea în perioadele încălcărilor a unor intervale în privința cărora nu a fost furnizată nicio probă a participării Icap.

211 Întrucât decizia atacată, în măsura în care reține participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2008, trebuie anulată pentru motivele arătate la punctele 133-145 de mai sus, este suficient ca prezentul motiv să fie examinat în raport cu încălcările UBS/RBS din 2007, UBS/DB, Citi/RBS, Citi/DB și Citi/UBS.

212 Sunt necesare două observații introductive înainte de a fi apreciată legalitatea deciziei atacate în ceea ce privește fiecare dintre perioadele încălcărilor reținute de Comisie.

213 Referitor la prima critică, trebuie amintită constatarea efectuată la punctul 105 de mai sus, întemeiată pe faptul că în decizia atacată Comisia nu a reținut existența unor încălcări autonome între Icap și UBS, ulterior între Icap și Citi, al căror obiect ar fi fost manipularea ratelor JPY LIBOR în cauză într-un sens conform intereselor UBS, ulterior ale Citi, prin intermediul difuzării de către Icap a unor informații eronate. Comisia s-a bazat pe punerea în aplicare de către Icap a unor încălcări decise de fiecare dată între două bănci. Prin urmare, pentru motive analoge celor arătate la punctele 119-121 de mai sus, doar elementele de probă care permit să se demonstreze că Icap cunoștea sau putea în mod rezonabil să prevadă că solicitările care îi erau adresate de UBS, ulterior Citi, se înscriau în urmărirea obiectivelor comune ale celor două bănci vizate de fiecare dintre încălcări puteau fi luate în considerare ca dovadă a participării la încălcările respective.

214 Referitor la a doua critică, trebuie să se arate că argumentația reclamantelor se întemeiază în esență pe împrejurarea că ratele JPY LIBOR sunt adoptate zilnic și că, prin urmare, manipularea trebuia să fie repetată în fiecare zi pentru a continua să își producă efectele.

215 Trebuie să se constate că o asemenea argumentație echivalează cu contestarea temeiniciei caracterului continuu al participării Icap la încălcările în cauză reținut de Comisie.

216 În această privință, trebuie amintit că, în funcție de împrejurări, o încălcare unică poate fi continuă sau repetată.

217 Astfel, deși noțiunea de încălcare unică vizează o situație în care mai multe întreprinderi au participat la o încălcare reprezentată printr-un comportament continuu prin care se urmărește un singur scop economic, de denaturare a concurenței, sau constituită din încălcări individuale legate între ele printr-o identitate de obiect și de subiecte, modalitățile în care a fost comisă încălcarea permit calificarea încălcării unice fie drept continuă, fie drept repetată (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 2013, Trelleborg Industrie și Trelleborg/Comisia, T-147/09 și T-148/09, EU:T:2013:259, punctele 85 și 86, și Hotărârea din 16 iunie 2015, FSL și alții/Comisia, T-655/11, EU:T:2015:383, punctul 484).

218 Din perspectiva unei încălcări continue, noțiunea de plan de ansamblu permite Comisiei să prezume că comiterea unei încălcări nu a fost întreruptă, deși pentru o anumită perioadă nu dispune de proba privind participarea întreprinderii în cauză la această încălcare, cu condiția ca întreprinderea să fi participat la încălcare înainte și după această perioadă și cu condiția să nu existe probe sau indicii care pot sugera că încălcarea a fost întreruptă în ceea ce o privește. În acest caz, Comisia va putea aplica o amendă pentru întreaga perioadă a încălcării, inclusiv perioada pentru care nu dispune de proba privind participarea întreprinderii în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 2013, Trelleborg Industrie și Trelleborg/Comisia, T-147/09 și T-148/09, EU:T:2013:259, punctul 87, și Hotărârea din 16 iunie 2015, FSL și alții/Comisia, T-655/11, EU:T:2015:383, punctul 481).

219 Totuși, principiul securității juridice impune ca, în lipsa unor elemente de probă susceptibile de a stabili în mod direct durata unei încălcări, Comisia să invoce cel puțin elemente de probă care se raportează la fapte suficient de apropiate în timp, astfel încât să se poată admite în mod rezonabil că această încălcare s-a desfășurat fără întrerupere între două date precise (a se vedea Hotărârea din 16 iunie 2015, FSL și alții/Comisia, T-655/11, EU:T:2015:383, punctul 482 și jurisprudența citată).

220 Deși perioada care separă două manifestări ale unui comportament ilicit este un criteriu pertinent pentru a stabili caracterul continuu al unei încălcări, nu este mai puțin adevărat că problema dacă respectiva perioadă este sau nu este suficient de lungă pentru a constitui o întrerupere a încălcării nu poate fi examinată în abstract. Dimpotrivă, aceasta trebuie apreciată în contextul funcționării înțelegerii în cauză (a se vedea Hotărârea din 16 iunie 2015, FSL și alții/Comisia, T-655/11, EU:T:2015:383, punctul 483 și jurisprudența citată).

221 În sfârșit, atunci când se poate considera că participarea unei întreprinderi la încălcare a fost întreruptă și atunci când întreprinderea a participat la încălcare înainte și după această întrerupere, această încălcare trebuie calificată drept repetată dacă – la fel ca în cazul încălcării continue – există un obiectiv unic urmărit de aceasta înainte și după întrerupere, ceea ce se poate deduce din identitatea obiectivelor practicilor în cauză, a produselor în cauză, a întreprinderilor care au participat la coluziune, a principalelor modalități de punere în aplicare a acesteia, a persoanelor fizice implicate pe seama întreprinderilor și, în sfârșit, a domeniului de aplicare geografic al practicilor respective. În acest caz, încălcarea este unică și repetată și, deși Comisia poate aplica o amendă pentru întreaga perioadă a încălcării, ea nu poate în schimb să aplice o amendă pentru perioada în care încălcarea a fost întreruptă (Hotărârea din 17 mai 2013, Trelleborg Industrie și Trelleborg/Comisia, T-147/09 și T-148/09, EU:T:2013:259, punctul 88, și Hotărârea din 16 iunie 2015, FSL și alții/Comisia, T-655/11, EU:T:2015:383, punctul 484).

222 În speță, pe baza contextului funcționării încălcărilor în cauză, care este pertinent pentru a se aprecia dacă perioada care separă cele două manifestări ale unui comportament ilicit implică existența unei întreruperi a participării unei întreprinderi în temeiul aplicării jurisprudenței citate la punctul 220 de mai sus, trebuie să se ia în considerare în mod efectiv caracterul zilnic al stabilirii ratelor JPY LIBOR. De aici rezultă fără îndoială că o manipulare a ratelor respective are efecte limitate în timp și trebuie să fie repetată pentru ca aceste efecte să continue.

223 În această privință, trebuie amintit că, în împrejurările în care continuarea unui acord sau a unor practici concertate impune măsuri pozitive specifice, Comisia nu poate prezuma continuarea încălcării în lipsa unor probe privind adoptarea măsurilor respective (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 martie 2000, Cimenteries CBR și alții/Comisia, T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 și T-104/95, EU:T:2000:77, punctele 2803 și 2804).

224 De aici rezultă că demonstrarea participării Icap la încălcări unice și continue și, prin urmare, a stabilirii răspunderii sale pentru toate perioadele încălcării implica din partea Comisiei evidențierea unor măsuri pozitive adoptate de Icap pe o bază dacă nu zilnică, cel puțin suficient de limitată în timp. În cazul contrar, Comisia avea obligația să rețină existența unor încălcări unice și repetate și să nu includă în perioadele încălcărilor reținute în sarcina Icap intervalele pentru care nu dispune de elemente de probă privind participarea sa.

225 În cazul fiecăreia dintre încălcările în cauză trebuie analizate împreună cele două critici invocate de reclamante.

a) Cu privire la durata participării Icap la încălcarea UBS/RBS din 2007

226 În ceea ce privește perioada încălcării reținută în privința Icap pentru încălcarea UBS/RBS din 2007, astfel cum s-a explicat deja la punctele 128-131 de mai sus, cunoașterea de către Icap a obiectivelor comune ale UBS și RBS are la bază doar conversația din 14 august 2007, menționată în considerentul (106) al deciziei atacate. Or, deși această conversație permitea Icap să înțeleagă existența unei încălcări între UBS și RBS, informația care era cuprinsă în aceasta era dublu limitată. Pe de o parte, aceasta privea numai manipulările asupra ratelor JPY LIBOR la șase luni. Pe de altă parte, viza numai o manipulare a acestei rate în sensul majorării.

227 În primul rând, trebuie să se arate că în considerentul (107) al deciziei atacate sunt menționate solicitările domnului H., la acel moment trader al UBS, adresate domnului R., membru al personalului Icap, din 15, din 16 și din 17 august 2007 și care vizau rate la șase luni crescute. Trebuie să se constate că asemenea solicitări sunt conforme în sensul conversației din 14 august 2007 și toate se înscriu într-un interval scurt de timp. De aici rezultă fără îndoială că sunt în măsură să dovedească participarea Icap la o încălcare unică și continuă până la acea dată.

228 În al doilea rând, trebuie totuși să se arate că elementele de probă subsecvente luate în considerare de Comisie împotriva Icap privesc fie scadențele unor rate diferite de cele menționate în conversația din 14 august 2007, fie manipulări ale unor rate în sens opus conținutului conversației respective.

229 Astfel, solicitarea domnului H, la acel moment trader al UBS, adresată domnului R., membru al personalului Icap, din 20 august 2007, menționată în considerentul (107) al deciziei atacate, privea rate crescute pentru JPY LIBOR la trei luni, în timp ce Icap fusese informată doar despre un acord între UBS și RBS privind o majorare a ratelor la șase luni. Mai mult, solicitarea domnului H. din 22 august 2007 adresată domnului R., menționată în considerentul (108) al acestei decizii, privește rate scăzute pentru JPY LIBOR la șase luni, respectiv are un conținut contrar celui al acordului dintre UBS și RBS, astfel cum fusese fost adus la cunoștința Icap.

230 În acest fel, cel puțin de la 22 august 2007, Icap putea să considere în mod rezonabil că încălcarea UBS/RBS încetase. Prin urmare, în lipsa unei informări ulterioare care a fost adusă la cunoștința Icap cu privire la o continuare sau la o repetare a coluziunii dintre UBS și RBS, nu se poate imputa Icap că a participat la această încălcare cu începere de la această dată.

231 În consecință, al treilea motiv trebuie să fie admis în măsura în care decizia atacată a constatat participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2007 după 22 august 2007.

b) Cu privire la durata participării Icap la încălcarea Citi/RBS

232 În ceea ce privește perioada încălcării reținute în sarcina Icap pentru încălcarea Citi/RBS, trebuie să se arate că reclamantele nu contestă participarea Icap la această încălcare în privința datelor pentru care Comisia prezintă elemente de probă. Argumentația lor urmărește doar să conteste caracterul continuu al acestei participări pentru întreaga perioadă a încălcării reținută, respectiv 3 martie-22 iunie 2010.

233 În această privință, trebuie să se observe că, din cuprinsul punctului 5.3.5 din decizia atacată, referitor la „facilitarea” de către Icap a încălcării Citi/RBS, reiese că Comisia a prezentat elemente de probă numai pentru următoarele date: 3 și 4 martie 2010 [considerentele (142)-(144)], 28 și 29 aprilie 2010 [considerentele (146) și (147)], 4 mai 2010 [considerentul (149)], 12 mai 2010 [considerentul (148)], 13 mai 2010 [considerentul (149)], 25 mai 2010 [considerentul (150)], 15 iunie 2010 [considerentul (151)] și 22 iunie 2010 [considerentul (152)].

234 În primul rând, întrucât toate comportamentele imputate Icap constau în obținerea, la solicitarea domnului H., de acum înainte trader al Citi, a unor informații ale RBS privind nivelul propunerilor sale viitoare în cadrul grupului JPY LIBOR, precum și, uneori, influențarea acestora, din acestea rezultă neîndoielnic că se înscriu într-o încălcare unică.

235 În al doilea rând, în ceea ce privește temeinicia calificării drept încălcare continuă aplicată încălcării în cauză, trebuie să se arate că, deși pentru perioada 28 aprilie-22 iunie 2010 Comisia prezintă dovada unei intervenții regulate a Icap și la intervale relativ frecvente, nu a fost prezentat niciun element de probă în ceea ce privește perioada 5 martie-27 aprilie 2010, și anume mai mult de șapte săptămâni.

236 În plus, deși elementele de probă privind datele de 3 și 4 martie 2010 demonstrează în mod clar o intervenție a Icap la solicitarea domnului H, de acum înainte trader al Citi, în vederea obținerii unei scăderi a propunerilor RBS în cadrul grupului JPY LIBOR, de aici rezultă de asemenea că domnul H. urmărea o scădere punctuală a JPY LIBOR la trei luni în scopul ameliorării pozițiilor sale la 3 martie 2010. Din această împrejurare nu se poate deduce existența unui acord-cadru prin care RBS ar fi acceptat să își modifice propunerile pentru o perioadă mai lungă în sensul dorit de domnul H.

237 Din aceste împrejurări rezultă că, pentru motivele arătate la punctele 222-224 de mai sus și având în vedere în special caracterul zilnic al stabilirii ratelor JPY LIBOR, inexistența unor elemente de probă privind o intervenție a Icap pe o perioadă la fel de lungă ar fi trebuit să determine Comisia să concluzioneze în sensul unei întreruperi a participării sale între 5 martie 2010 și 27 aprilie 2010.

238 Prin urmare, al treilea motiv trebuie să fie admis în măsura în care decizia atacată a constatat participarea reclamantelor la încălcarea Citi/RBS între 5 martie 2010 și 27 aprilie 2010.

c) Cu privire la durata participării Icap la încălcările Citi/DB și Citi/UBS

239 În ceea ce privește legalitatea perioadelor încălcării reținute în sarcina Icap în privința încălcărilor Citi/DB și Citi/UBS, reclamantele contestă atât pertinența elementelor de probă reținute în sarcina Icap, cât și caracterul continuu al participării sale la încălcările respective.

240 În ceea ce privește, în primul rând, pertinența elementelor de probă luate în considerare de Comisie în cazul încălcării Citi/UBS și a încălcării Citi/DB, trebuie să se arate următoarele.

241 Referitor, *primo*, la conversația din 7 aprilie 2010, menționată în considerentele (154) și (160) ale deciziei atacate, pentru motive analoge celor arătate la punctele 152-155 de mai sus, trebuie să se arate că aceasta privea o încălcare diferită de încălcările reținute de Comisie. Astfel, în același mod în care s-a considerat că această conversație nu era, în sine, susceptibilă să demonstreze cunoașterea de către Icap a încălcărilor în cauză, din această împrejurare trebuie să se concluzioneze că ea nu poate constitui o dovadă a participării Icap la încălcarea Citi/DB.

242 Referitor, *secundo*, la solicitările domnului H., de acum înainte trader al Citi, adresate domnului R., membru al personalului Icap, din 18 mai 2010 și din 23 mai 2010, menționate în considerentele (155) și (161) ale deciziei atacate, pentru motive analoge celor explicate la punctul 163 de mai sus, trebuie să se concluzioneze că Icap putea în mod rezonabil să prevadă că ele se înscriau în cadrul punerii în aplicare a unei coluziuni între Citi, DB și RBS. Prin urmare, Comisia le-a luat în considerare în mod întemeiat.

243 Aceeași concluzie este valabilă, *tertio*, în privința comunicării dintre domnul R. și domnul G., membri ai personalului Icap, care se referea la o ajustare a buletinului menționat la punctul 15 de mai sus, din 1 iunie 2010, menționată în considerentele (157) și (163) ale deciziei atacate, întrucât această comunicare este ulterioară solicitărilor menționate la punctul 242 de mai sus și, prin urmare, poate fi considerată punerea lor în aplicare. Această concluzie este confirmată, în plus, de conversația de a doua

zi, 2 iunie 2010, dintre domnul R. și domnul H. (de acum înainte trader al Citi), menționată în considerentele (156) și (162) ale deciziei atacate, în care domnul R. îl informează pe domnul H. că domnul G. a efectuat modificările dorite.

244 În sfârșit, *quarto*, referitor la încălcarea Citi/DB, Comisia a luat în considerare de asemenea în mod întemeiat conversația din 7 iunie 2010, menționată în considerentul (158) al deciziei atacate, întrucât, pentru motivele arătate la punctul 157 de mai sus, conținutul acesteia demonstrează în mod clar cunoașterea de către Icap a coluziunii dintre Citi și DB.

245 În ceea ce privește, în al doilea rând, examinarea temeiniciei constatării Comisiei referitoare la caracterul continuu al participării Icap la încălcarea Citi/DB în intervalul 7 aprilie-7 iunie 2010, trebuie să se constate că decizia atacată nu se întemeiază pe niciun element prin care să se dovedească o anumită solicitare adresată Icap pentru manipularea propunerilor în cadrul grupului JPY LIBOR înainte de 18 mai 2010. În schimb, ulterior acestei date, din cuprinsul punctelor 242-244 de mai sus reiese că Comisia prezintă dovada unei intervenții regulate a Icap la intervale relativ frecvente, până la 7 iunie 2010.

246 Rezultă că Comisia a stabilit în mod eronat ca punct de plecare participarea Icap la încălcarea Citi/DB la 7 aprilie 2010, deși este în măsură să demonstreze o asemenea participare doar începând cu 18 mai 2010.

247 Prin urmare, al treilea motiv trebuie să fie admis în măsura în care decizia atacată a constatat participarea reclamantelor Citi/DB între 7 aprilie 2010 și 18 mai 2010.

248 În ceea ce privește, în al treilea rând, examinarea temeiniciei constatării de către Comisie a caracterului continuu al participării Icap la încălcarea Citi/UBS între 28 aprilie și 2 iunie 2010, este suficient să se amintească faptul că Comisia se întemeiază pe aceleași elemente de probă ca cele evidențiate în cadrul încălcării Citi/DB. De aici se deduce neîndoielnic că Comisia a stabilit în mod eronat punctul de plecare al acestei participări la 28 aprilie 2010, deși este în măsură să demonstreze o asemenea participare doar începând cu 18 mai 2010.

249 Prin urmare, al treilea motiv trebuie să fie admis în măsura în care decizia atacată a constatat participarea Icap la încălcarea Citi/UBS între 28 aprilie 2010 și 18 mai 2010.

d) Cu privire la durata participării Icap la încălcarea UBS/DB

250 În ceea ce privește legalitatea deciziei atacate în raport cu perioada încălcării reținută în sarcina Icap în cazul încălcării UBS/DB, și anume 22 mai-10 august 2009, trebuie, în primul rând, să se observe că reclamantele nu contestă pertinența elementelor de probă reținute în sarcina Icap.

251 În al doilea rând, din cuprinsul punctului 5.3.4 din decizia atacată, în special din considerentele (129)-(139) ale deciziei menționate, reiese că Comisia prezintă dovada unei intervenții regulate a Icap la intervale foarte frecvente și pentru întreaga perioadă a încălcării care a fost reținută. Prin urmare, Comisia a reținut în mod întemeiat o participare continuă a Icap la încălcarea UBS/DB în intervalul 22 mai-10 august 2009.

252 Având în vedere cele de mai sus, se impune admiterea prezentului motiv și anularea articolului 1 litera (a) din decizia atacată, în măsura în care se constată participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2007 după 22 august 2007, a articolului 1 litera (d) din decizia menționată, în măsura în care se constată participarea sa la încălcarea Citi/RBS între 5 martie 2010 și 27 aprilie 2010, precum și a articolului 1 literele (e) și (f) din această decizie, în măsura în care se constată participarea sa la încălcările Citi/DB și Citi/UBS înainte de 18 mai 2010.

4. Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe încălcarea principiilor prezumției de nevinovăție și bunei administrări

253 În cadrul prezentului motiv, reclamantele apreciază că decizia atacată trebuie să fie anulată din cauza mențiunilor existente deja în decizia din 2013 privind comportamentul Icap și invocă două critici întemeiate pe încălcarea, pe de o parte, a principiului prezumției de nevinovăție și, pe de altă parte, a principiului bunei administrări.

254 Comisia solicită respingerea prezentului motiv.

255 Întrucât decizia atacată, în măsura în care reține participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2008, trebuie anulată pentru motivele arătate la punctele 133-145 de mai sus, este suficient ca prezentul aspect al motivului să fie examinat în raport cu încălcările UBS/RBS din 2007, UBS/DB, Citi/RBS, Citi/DB și Citi/UBS.

256 În ceea ce privește critica întemeiată pe faptul că decizia din 2013 ar fi fost adoptată cu încălcarea principiului prezumției de nevinovăție, trebuie amintit că acest principiu constituie un principiu general de drept al Uniunii, în prezent prevăzut la articolul 48 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale, care se aplică procedurilor referitoare la încălcări ale normelor de concurență de către întreprinderi, proceduri care pot duce la aplicarea de amenzi sau penalități cu titlu cominatoriu (a se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, E.ON Energie/Comisia, C-89/11 P, EU:C:2012:738, punctele 72 și 73 și jurisprudența citată).

257 Principiul prezumției de nevinovăție presupune că orice persoană acuzată este prezumată nevinovată până în momentul în care vinovăția ei a fost legal stabilită. Astfel, ea se opune oricărei constatări formale și chiar oricărei aluzii referitoare la răspunderea unei persoane acuzate de o încălcare, formulată într-o decizie care pune capăt procedurii, fără ca această persoană să fi putut beneficia de toate garanțiile care trebuie să însoțească exercitarea dreptului la apărare în cadrul unei proceduri care își urmează cursul normal și care se finalizează printr-o decizie privind caracterul întemeiat al contestației (Hotărârea din 6 octombrie 2005, Sumitomo Chemical și Sumika Fine Chemicals/Comisia, T-22/02 și T-23/02, EU:T:2005:349, punctul 106, Hotărârea din 12 octombrie 2007, Pergan Hilfsstoffe für industrielle Prozesse/Comisia, T-474/04, EU:T:2007:306, punctul 76, și Hotărârea din 16 septembrie 2013, Villeroy & Boch Austria/Comisia, T-373/10 și T-374/10, nepublicată, EU:T:2013:455, punctul 158).

258 În speță, în primul rând, trebuie să se arate că, în partea deciziei din 2013 intitulată „Descrierea faptelor”, Comisia explică, în special în considerentele (43), (45), (46), (49), (50), (54), (56), (59), (60), (62) și (64), modul în care Icap ar fi „facilitat” încălcările în cauză imputate băncilor care participă la procedura de tranzacție.

259 Trebuie să se constate că aceste pasaje, deși sunt cuprinse în partea deciziei din 2013 referitoare la evocarea faptelor și nu conțin ca atare o calificare juridică în raport cu articolul 101 alineatul (1) TFUE, menționează foarte clar poziția Comisiei în ceea ce privește participarea Icap la comportamentele ilicite reținute în privința băncilor în cauză. Cu privire la acest aspect, lectura considerentului (45) al deciziei menționate este în mod specific revelatoare pentru existența unei poziții adoptate de Comisie față de această chestiune, întrucât arată următoarele:

„[…] Icap a încercat să influențeze propunerea sa de rate JPY LIBOR, prin orientarea sa în direcția dorită de traderul UBS; […] cu anumite ocazii, prin comunicarea unor informații înșelătoare anumitor bănci din grup prin intermediul buletinelor […], prezentate ca «predicții» sau «perspective» în ceea ce privește nivelul la care ratele JPY LIBOR ar fi stabilite[; a]ceste informații înșelătoare aveau drept scop influențarea anumitor bănci din grup care nu participau la încălcări pentru ca ele să propună rate JPY LIBOR conforme «predicțiilor» sau «perspectivelor» ajustate.”

260 În al doilea rând, deși considerentul (51) al deciziei din 2013 precizează că această decizie nu privește calificarea juridică a comportamentului Icap, nici răspunderea acesteia, totuși, poziția Comisiei în ceea ce privește calificarea juridică a comportamentului Icap, precum și a angajării răspunderii sale pentru cele șase încălcări în cauză putea fi dedusă cu ușurință din lecturarea acestei decizii.

261 Astfel, pe de o parte, în considerentul (69) al deciziei din 2013, Comisia reia conținutul punctului 130 din Hotărârea din 8 iulie 2008, AC-Treuhand/Comisia (T-99/04, EU:T:2008:256), la care face trimitere, în care Tribunalul a explicat condițiile angajării răspunderii unei întreprinderi pentru ceea ce califică drept „facilitare” a unei încălcări. Pe de altă parte, decizia menționată se referă, printre altele în titlul punctelor 4.1.2.1, 4.1.2.3, 4.1.2.4 și 4.1.3, la „facilitarea” încălcărilor respective de către Icap.

262 În al treilea rând, trebuie să se arate că decizia din 2013 constituie o decizie definitivă „care pune capăt procedurii”, în sensul jurisprudenței citate la punctul 257 de mai sus.

263 În această privință, paralela efectuată de Comisie în ședință între exprimarea unei poziții asupra legalității comportamentului Icap în decizia din 2013 și cea care ar putea figura într-o comunicare privind obiecțiunile este lipsită de pertinență. Astfel, în această a doua reprezentare, întreprinderea în cauză este în măsură să își susțină în mod util apărarea înainte de adoptarea de către Comisie a unei decizii definitive. Întrucât a decis să nu participe la procedura de tranzacție, reclamantele nu au fost în măsură să își susțină punctul de vedere înainte de adoptarea deciziei respective. De asemenea, posibilitatea ca reclamantele să își exercite dreptul la apărare cu ocazia acțiunii introduse împotriva deciziei atacate nu afectează nicidecum faptul că, într-o decizie definitivă anterioară acestei ultime decizii, Comisia a emis deja o constatare formală asupra participării Icap la șase încălcări ale articolului 101 TFUE.

264 În sfârșit, în al patrulea rând, această concluzie nu este repusă în discuție prin argumentația Comisiei întemeiată în esență pe faptul că referirile la participarea terților pot fi necesare pentru evaluarea vinovăției celor care participă la o procedură de tranzacție. Comisia amintește că prospectarea unei mai mari rapidități și a unei eficacități constituie unul dintre obiectivele procedurii de tranzacție și astfel deduce că ar fi contrar realizării acestor obiective ca unei părți care nu dorește să încheie o tranzacție să i se permită întârzierea adoptării deciziei de tranzacție în privința altor părți.

265 În această privință, trebuie amintit că, deși principiul prezumției de nevinovăție este înscris la articolul 48 din Carta drepturilor fundamentale, care, în temeiul articolului 6 TUE, are aceeași valoare ca tratatele, procedura de tranzacție își are originea într-un regulament adoptat doar de Comisie în temeiul articolului 33 din Regulamentul nr. 1/2003, și anume Regulamentul nr. 622/2008, și că aceasta are un caracter facultativ atât pentru Comisie, cât și pentru întreprinderile în cauză.

266 Prin urmare, cerințele aferente respectării principiului prezumției de nevinovăție nu pot fi alterate prin considerații referitoare la prezervarea obiectivelor de rapiditate și de eficacitate ale procedurii de tranzacție, indiferent de cât de lăudabile ar fi. Dimpotrivă, Comisiei îi revine obligația să aplice procedura de tranzacție într-o modalitate care să fie compatibilă cu cerințele articolului 48 din Carta drepturilor fundamentale.

267 Desigur, astfel cum Tribunalul a amintit în Hotărârea din 20 mai 2015, Timab Industries și CFPR/Comisia (T-456/10, EU:T:2015:296, punctul 71), în cazul în care tranzacția nu include toți participanții la o încălcare, Comisia are temei să adopte, pe de o parte, în urma unei proceduri simplificate, o decizie care îi are ca destinatari pe participanții la încălcare care au decis să încheie o tranzacție și care reflectă angajamentul fiecăruia dintre aceștia și, pe de altă parte, printr-o procedură ordinară, o decizie adresată participanților la încălcare care au decis să nu încheie o tranzacție.

268 Totuși, punerea în aplicare a unei asemenea proceduri de tranzacție „hibridă” trebuie efectuată cu respectarea prezumției de nevinovăție a întreprinderii care a decis să nu încheie o tranzacție. Prin urmare, în împrejurările în care Comisia apreciază că nu este în măsură să se pronunțe asupra

răspunderii întreprinderilor care participă la tranzacție fără a se pronunța și asupra participării la încălcare a întreprinderii care a decis să nu încheie o tranzacție, aceasta are obligația să ia măsurile necesare – printre care adoptarea eventuală la aceeași dată a deciziilor privind toate întreprinderile vizate de cartel, astfel cum a procedat în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 20 mai 2015, Timab Industries și CFPR/Comisia (T-456/10, EU:T:2015:296) – care permite păstrarea acestei prezumții de nevinovăție.

269 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se concluzioneze că, la adoptarea deciziei din 2013, Comisia a încălcat prezumția de nevinovăție a Icap. Desigur, trebuie să se constate că această încălcare a prezumției de nevinovăție la adoptarea deciziei din 2013 nu poate avea efect direct asupra legalității deciziei atacate, având în vedere caracterul distinct și autonom al procedurilor care s-au finalizat prin aceste două decizii.

270 Totuși, trebuie să se verifice dacă o asemenea constatare a Comisiei privind participarea Icap la încălcările în cauză, anterioară deciziei atacate, poate să îi aducă atingere printr-o lipsă de imparțialitate obiectivă din partea sa și, așadar, printr-o încălcare a principiului bunei administrări, care figurează la articolul 41 din Carta drepturilor fundamentale, astfel cum reclamantele susțin în cadrul celei de a doua critici.

271 În temeiul unei jurisprudențe constante, Comisia are obligația să respecte, în cursul unei proceduri administrative în materia înțelegerilor, dreptul la bună administrare, consacrat la articolul 41 din Carta drepturilor fundamentale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 11 iulie 2013, Ziegler/Comisia, C-439/11 P, EU:C:2013:513, punctul 154 și jurisprudența citată).

272 Potrivit articolului 41 din Carta drepturilor fundamentale, orice persoană are printre altele dreptul de a beneficia, în ce privește problemele sale, de un tratament imparțial din partea instituțiilor Uniunii. Această cerință de imparțialitate privește, pe de o parte, imparțialitatea subiectivă, în sensul că niciunul dintre membrii instituției în cauză care este însărcinat cu soluționarea cauzei nu trebuie să fie părtinitor sau să aibă prejudecăți, și, pe de altă parte, imparțialitatea obiectivă, în sensul că instituția trebuie să ofere garanții suficiente pentru a exclude în această privință orice bănuială legitimă (a se vedea Hotărârea din 11 iulie 2013, Ziegler/Comisia, C-439/11 P, EU:C:2013:513, punctul 155 și jurisprudența citată).

273 Doar noțiunea de imparțialitate obiectivă face obiectul prezentului motiv. Reclamantele susțin în esență că există bănuieli legitime în ceea ce privește imparțialitatea obiectivă a Comisiei, întrucât aceasta trebuia să se pronunțe asupra temeiniciei propriilor aprecieri.

274 Se impune totuși constatarea că, în împrejurările speței, o asemenea critică nu poate, în sine, să determine anularea deciziei atacate. Astfel, trebuie să se arate că Comisia nu a exercitat nicio marjă de apreciere cu ocazia calificării încălcărilor în cauză sau a examinării participării Icap care ar fi putut să fie viciată de o lipsă a unei imparțialități obiective, astfel cum atestă controlul integral al Tribunalului în cadrul examinării primului, a celui de al doilea și a celui de al treilea motiv.

275 În această privință, trebuie să se arate că criticile reclamantelor priveau temeinicia calificării drept încălcări prin obiect, reținută de Comisie (primul motiv), precum și constatările privind participarea Icap la aceste încălcări (al doilea și al treilea motiv).

276 În ceea ce privește, în primul rând, participarea Icap la încălcările în cauză, chestiunea dacă o eventuală lipsă de imparțialitate obiectivă a Comisiei a putut avea un efect asupra legalității deciziei atacate se confundă cu chestiunea dacă constatările efectuate în această decizie sunt susținute în mod corespunzător prin elementele de probă prezentate de Comisie (a se vedea în acest sens Hotărârea din 6 iulie 2000, Volkswagen/Comisia, T-62/98, EU:T:2000:180, punctul 270, și Hotărârea din 16 iunie 2011, Bavaria/Comisia, T-235/07, EU:T:2011:283, punctul 226), analizată în cadrul examinării celui de al doilea și a celui de al treilea motiv.

277 Astfel, dacă se presupune că o eventuală lipsă de imparțialitate obiectivă a Comisiei a putut să o determine să constate în mod eronat participarea Icap la încălcarea UBS/RBS din 2008 sau în anumite perioade ale încălcărilor UBS/RBS din 2007, Citi/RBS, Citi/DB și Citi/UBS, este necesar să se arate că decizia atacată trebuie să fie deja anulată în această privință.

278 În ceea ce privește celelalte constatări efectuate în decizia atacată, neregularitatea determinată de o eventuală lipsă de imparțialitate obiectivă a Comisiei nu ar putea conduce la anularea acestei decizii decât dacă s-ar demonstra că, în lipsa acestei neregularități, decizia ar fi avut un conținut diferit (Hotărârea din 6 iulie 2000, Volkswagen/Comisia, T-62/98, EU:T:2000:180, punctul 283). Or, în speță, în cadrul exercitării controlului integral al motivelor pertinente ale acestei decizii, s-a constatat că, exceptând aspectele menționate la punctul 277 de mai sus, Comisia a demonstrat corespunzător cerințelor legale participarea Icap la cinci dintre cele șase încălcări în cauză.

279 În ceea ce privește, în al doilea rând, calificarea drept încălcări prin obiect reținută în decizia atacată, în mod asemănător, trebuie să se concluzioneze că neregularitatea determinată de o eventuală lipsă de imparțialitate obiectivă a Comisiei nu a putut avea efect asupra conținutului acestei decizii, întrucât, răspunzându-se la primul motiv, s-a concluzionat că aplicarea unei asemenea calificări în privința încălcărilor în cauză nu a fost viciată de nicio eroare de drept sau de apreciere.

280 Prin urmare, al patrulea motiv trebuie să fie respins.

5. Cu privire la al cincilea motiv, referitor la stabilirea cuantumului amenzilor

281 Prin intermediul prezentului motiv, reclamantele contestă cuantumul amenzilor a căror plată le-a fost impusă. În acest cadru, ele invocă mai multe critici, printre care cea a unei insuficiențe a motivării deciziei atacate.

282 Tribunalul apreciază că trebuie să se analizeze mai întâi această ultimă critică.

283 Reclamantele susțin că Comisia trebuia să respecte Orientările din 2006 și că aplicarea punctului 37 din aceste orientări presupunea ca ea să justifice motivele pentru care s-a abătut de la metodologia sa generală. Reclamantele apreciază că decizia atacată nu conține o justificare adecvată în această privință și că amenzile ar fi trebuit să fie stabilite pe baza comisioanelor de brokeraj percepute de Icap. Reclamantele adaugă că Comisia nu furnizează o motivare suficientă nici cu privire la stabilirea cuantumului amenzilor aplicate. Ele consideră că metodologia explicată de Comisie în înscrisurile sale sau în cursul unei reuniuni care s-a desfășurat în cadrul procedurii administrative are un caracter foarte complex, arbitrar și inadaptat.

284 Comisia combate acest argument, în răspunsul la afirmația întemeiată pe o insuficiență a motivării alegerii de a nu calcula amenda pe baza cheltuielilor de brokeraj, arătând că motivele sale sunt explicate în mod clar în considerentul (287) al deciziei atacate.

285 În ceea ce privește afirmația unei insuficiențe a motivării în ceea ce privește metoda aplicată de calcul al amenzilor, Comisia observă că reclamantele, în cursul procedurii administrative, au fost informate despre metoda care ar fi aplicată. Comisia adaugă că decizia atacată este motivată corespunzător cerințelor legale, întrucât aceasta menționează gravitatea, durata și natura participării Icap la încălcările în cauză. Subliniind că nu are această obligație, Comisia furnizează în înscrisurile sale explicații suplimentare cu privire la metodologia pe care a urmat-o în această decizie.

286 Trebuie amintit că, la punctul 9.3 din decizia atacată, referitor la calculul cuantumului amenzilor, Comisia, în primul rând, a subliniat că a aplicat punctul 37 din Orientările sale din 2006, care precizează că particularitățile unei cauze date sau necesitatea de a atinge un nivel disuasiv într-o anumită cauză pot justifica abaterea acesteia de la metodologia cuprinsă în aceste orientări

[considerentele (286)-(288)]. În al doilea rând, Comisia a precizat că a aplicat o reducere adecvată cu ocazia stabilirii cuantumului de bază al amenzii pentru încălcările Citi/UBS și Citi/DB, în privința cărora presupune că Icap a adoptat același comportament în vederea evitării unui nivel de sancțiuni disproporționat, fără a furniza precizări cu privire la nivelul reducerii respective [considerentul (289)]. În al treilea rând, în ceea ce privește stabilirea cuantumului de bază al amenzii, Comisia a arătat că a luat în considerare gravitatea și durata încălcărilor în cauză, precum și natura participării Icap, fără a furniza explicații cu privire la efectul acestor elemente asupra cuantumurilor de bază reținute [considerentele (290)-(296)]. În al patrulea rând, în ceea ce privește stabilirea cuantumului final al amenzilor, în lipsa unor circumstanțe agravante sau atenuante ori a depășirii plafonului de 10 % din cifra de afaceri, acesta a fost stabilit la același nivel cu cel al cuantumului de bază (considerentele (297)-(300)].

287 Astfel cum s-a recunoscut printr-o jurisprudență constantă, obligația de motivare prevăzută la articolul 296 al doilea paragraf TFUE constituie o normă fundamentală de procedură care trebuie diferențiată de problema temeiniciei motivării, aceasta din urmă ținând de legalitatea pe fond a actului în litigiu. În această perspectivă, motivarea impusă trebuie să fie adaptată naturii actului în cauză și trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul instituției care a emis actul, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate, iar instanței competente să își exercite controlul. În ceea ce privește în special motivarea deciziilor individuale, obligația de a motiva astfel de decizii are, astfel, ca scop, în afară de a permite un control judiciar, să furnizeze persoanei interesate indicații suficiente pentru a cunoaște dacă decizia prezintă eventuale vicii care să permită să i se conteste validitatea (a se vedea Hotărârea din 29 septembrie 2011, Elf Aquitaine/Comisia, C-521/09 P, EU:C:2011:620, punctele 146-148 și jurisprudența citată, Hotărârea din 11 iulie 2013, Ziegler/Comisia, C-439/11 P, EU:C:2013:513, punctele 114 și 115, și Hotărârea din 13 decembrie 2016, Printeos și alții/Comisia, T-95/15, EU:T:2016:722, punctul 44).

288 În plus, cerința motivării trebuie apreciată în funcție de împrejurările cauzei, în special de conținutul actului, de natura motivelor invocate și de interesul de a primi explicații propriu destinatarului actului sau altor persoane vizate în mod direct și individual de acest act. Nu este obligatoriu ca motivarea să specifice toate elementele de fapt și de drept pertinente, având în vedere că problema dacă motivarea unui act respectă condițiile impuse de articolul 296 TFUE trebuie să fie apreciată nu numai prin prisma modului de redactare, ci și în raport cu contextul său, precum și cu ansamblul normelor juridice care reglementează materia respectivă (Hotărârea din 29 septembrie 2011, Elf Aquitaine/Comisia, C-521/09 P, EU:C:2011:620, punctul 150, Hotărârea din 11 iulie 2013, Ziegler/Comisia, C-439/11 P, EU:C:2013:513, punctul 116, și Hotărârea din 13 decembrie 2016, Printeos și alții/Comisia, T-95/15, EU:T:2016:722, punctul 45).

289 Atunci când Comisia decide să se abată de la metodologia generală expusă în Orientările din 2006, prin intermediul cărora s-a autolimitat în puterea de apreciere în ceea ce privește stabilirea cuantumului amenzilor, întemeindu-se, precum în speță, pe punctul 37 din aceste orientări, aceste cerințe de motivare se impun și mai mult (Hotărârea din 13 decembrie 2016, Printeos și alții/Comisia, T-95/15, EU:T:2016:722, punctul 48). În această privință, trebuie amintită jurisprudența constantă care a recunoscut că orientările prevăd o regulă de conduită care indică practica ce trebuie urmată și de la care Comisia nu se poate îndepărta într-un caz particular fără a indica motive care să fie compatibile printre altele cu principiul egalității de tratament (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 mai 2013, Quinn Barlo și alții/Comisia, C-70/12 P, nepublicată, EU:C:2013:351, punctul 53, și Hotărârea din 11 iulie 2013, Ziegler/Comisia, C-439/11 P, EU:C:2013:513, punctul 60 și jurisprudența citată). Această motivare trebuie să fie cu atât mai precisă cu cât punctul 37 din orientări se limitează la o referire vagă la „particularitățile unei cauze date” și lasă, așadar, o marjă largă de apreciere Comisiei pentru a recurge la o adaptare excepțională a cuantumurilor de bază ale amenzilor întreprinderilor în cauză. Astfel, într-un asemenea caz, respectarea de către Comisie a garanțiilor conferite de ordinea juridică a Uniunii în cadrul procedurilor administrative, printre care obligația de motivare, are, cu atât mai mult, o importanță fundamentală (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 noiembrie 1991, Technische Universität München, C-269/90, EU:C:1991:438, punctul 14).

290 Jurisprudența a precizat de asemenea că motivarea trebuie, așadar, în principiu, să fie comunicată persoanei interesate în același timp cu decizia cauzatoare de prejudicii. Lipsa motivării nu poate fi remediată prin faptul că persoana interesată află care este motivarea deciziei în cursul procedurii în fața instanțelor Uniunii (Hotărârea din 29 septembrie 2011, Elf Aquitaine/Comisia, C-521/09 P, EU:C:2011:620, punctul 149, Hotărârea din 19 iulie 2012, Alliance One International și Standard Commercial Tobacco/Comisia, C-628/10 P și C-14/11 P, EU:C:2012:479, punctul 74, și Hotărârea din 13 decembrie 2016, Printeos și alții/Comisia, T-95/15, EU:T:2016:722, punctul 46).

291 În privința unei decizii prin care se aplică o amendă, Comisia are obligația să furnizeze o motivare, în special cu privire la cuantumul amenzii aplicate și cu privire la metoda aleasă în această privință (Hotărârea din 27 septembrie 2006, Jungbunzlauer/Comisia, T-43/02, EU:T:2006:270, punctul 91). Aceasta trebuie să indice în decizia sa elementele în funcție de care a apreciat gravitatea și durata încălcării, fără a avea obligația de a include în aceasta o expunere mai detaliată sau datele exprimate în cifre privind modul de calcul al amenzii (Hotărârea din 13 iulie 2011, Schindler Holding și alții/Comisia, T-138/07, EU:T:2011:362, punctul 243). Comisia are însă obligația să explice ponderarea și evaluarea pe care le-a realizat cu privire la elementele luate în considerare (Hotărârea din 8 decembrie 2011, Chalkor/Comisia, C-386/10 P, EU:C:2011:815, punctul 61).

292 În speță, în primul rând, trebuie să se arate că motivele pentru care Comisia a decis să se abată de la metodologia cuprinsă în Orientările din 2006, prin aplicarea punctului 37 din acestea, pot fi deduse din lecturarea considerentului (287) al deciziei atacate. Ele rezultă din împrejurarea că Icap nu își desfășura activitatea pe piața instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi și că, prin urmare, luarea în considerare a valorii vânzărilor, și anume cheltuielile de brokeraj percepute, nu ar permite reflectarea gravității și a naturii încălcărilor în cauză.

293 În al doilea rând, trebuie totuși să se constate că considerentul (287) al deciziei atacate nu furnizează precizări cu privire la metoda alternativă favorizată de Comisie, ci se limitează la asigurarea generală că aceste cuantumuri de bază ar reflecta gravitatea, durata și natura participării Icap la încălcările în cauză, precum și necesitatea de a garanta efectul suficient de disuasiv al amenzilor.

294 Redactat în acest mod, considerentul (287) al deciziei atacate nu permite nici reclamantelor să înțeleagă temeinicia metodologiei favorizate de Comisie, nici Tribunalului să o verifice. Această insuficiență a motivării se regăsește și în considerentele (290)-(296) ale deciziei menționate, care nu furnizează informațiile minime care ar fi putut să permită să se înțeleagă și să se verifice pertinența și ponderarea elementelor luate în considerare de Comisie la stabilirea cuantumului de bază al amenzilor, fiind încălcată jurisprudența citată la punctul 291 de mai sus.

295 Din înscrisurile părților reiese că chestiunea metodologiei pe care Comisia intenționa să o utilizeze pentru calcularea cuantumului amenzilor ar fi fost abordată în cursul unei discuții cu reprezentanții reclamantelor pe parcursul procedurii administrative. Deși, în temeiul jurisprudenței citate la punctul 288 de mai sus, motivarea unui act atacat trebuie să fie examinată cu luarea în considerare a contextului său, nu se poate considera că desfășurarea unor asemenea discuții exploratorii și informale poate dispensa Comisia de obligația de a explica, în decizia atacată, metodologia pe care a aplicat-o în vederea stabilirii cuantumurilor amenzilor pe care le-a impus.

296 La punctul 176 din memoriul în apărare, Comisia menționează existența unui test în cinci etape destinat calculării cuantumului de bază al amenzilor. Totuși, în temeiul jurisprudenței citate la punctul 290 de mai sus, o asemenea explicație furnizată în stadiul procedurii în fața Tribunalului nu poate fi luată în considerare în vederea aprecierii respectării de către Comisie a obligației sale de motivare.

297 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se constate că, în ceea ce privește stabilirea amenzilor aplicate Icap pentru încălcările în cauză, decizia atacată este viciată de o insuficiență a motivării.

298 Prin urmare, al cincilea motiv trebuie să fie admis, iar articolul 2 din decizia atacată trebuie să fie anulat în întregime, fără a fi necesară examinarea celorlalte critici formulate în cadrul acestui motiv și nici a criticilor formulate în cadrul celui de al șaselea motiv, care privesc exclusiv legalitatea articolului menționat.

299 În plus, întrucât articolul 2 din decizia atacată este anulat în întregime, nu este necesară examinarea concluziilor în reformare, prezentate de reclamante cu titlu subsidiar.

Cu privire la cheltuielile de judecată

300 Potrivit articolului 134 alineatul (3) din Regulamentul de procedură, în cazul în care părțile cad în pretenții cu privire la unul sau mai multe capete de cerere, fiecare parte suportă propriile cheltuieli de judecată. Totuși, în cazul în care împrejurările cauzei justifică acest lucru, Tribunalul poate decide ca, pe lângă propriile cheltuieli de judecată, o parte să suporte o fracțiune din cheltuielile de judecată efectuate de cealaltă parte.

301 În speță, o parte substanțială a capetelor de cerere ale reclamantelor au fost admise în parte. În aceste condiții, se va face o apreciere justă a împrejurărilor cauzei dacă se hotărăște că Comisia va suporta propriile cheltuieli de judecată, precum și trei sferturi din cheltuielile de judecată ale reclamantelor.

302 În sfârșit, în măsura în care reclamantele solicită obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată și „a altor cheltuieli efectuate în cadrul prezentului litigiu”, trebuie amintit că, în temeiul articolului 140 litera (b) din Regulamentul de procedură, sunt considerate cheltuieli de judecată recuperabile cheltuielile necesare efectuate de părți în legătură cu procedura.

Pentru aceste motive,

TRIBUNALUL (Camera a doua extinsă)

declară și hotărăște:

1) **Anulează articolul 1 litera (a) din Decizia C(2015) 432 final a Comisiei din 4 februarie 2015 referitoare la o procedură inițiată în temeiul articolului 101 TFUE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul AT.39861 – Instrumente financiare derivate pe rata dobânzii în yeni japonezi) în măsura în care acesta are în vedere perioada ulterioară datei de 22 august 2007.**

2) **Anulează articolul 1 litera (b) din Decizia C(2015) 432 final.**

3) **Anulează articolul 1 litera (d) din Decizia C(2015) 432 final în măsura în care acesta are în vedere perioada cuprinsă între 5 martie 2010 și 27 aprilie 2010.**

4) **Anulează articolul 1 litera (e) din Decizia C(2015) 432 final în măsura în care acesta are în vedere perioada anterioară datei de 18 mai 2010.**

5) **Anulează articolul 1 litera (f) din Decizia C(2015) 432 final în măsura în care acesta are în vedere perioada anterioară datei de 18 mai 2010.**

6) **Anulează articolul 2 din Decizia C(2015) 432 final.**

7) **Respinge în rest acțiunea.**

8) **Obligă Icap plc, Icap Management Services Ltd și Icap New Zealand Ltd să suporte un sfert din propriile cheltuieli de judecată.**

9) **Obligă Comisia să suporte propriile cheltuieli de judecată, precum și trei sferturi din cheltuielile de judecată ale Icap, ale Icap Management Services și ale Icap New Zealand.**

Prek Buttigieg Schalin

Berke Costeira

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 10 noiembrie 2017.

Semnături

Cuprins

I. Istoricul cauzei 2

A. Procedura administrativă care a condus la decizia atacată 3

B. Decizia atacată 3

1. Produsele relevante 3

2. Comportamentele imputate Icap 4

3. Calculul amenzii 5

II. Procedura și concluziile părților 5

III. În drept 6

A. Cu privire la admisibilitatea unui înscris și a unui capăt de cerere 6

1. Cu privire la admisibilitatea celui de al patrulea capăt de cerere formulat de reclamante 6

2. Cu privire la contestarea admisibilității unei scrisori a reclamantelor 7

B. Cu privire la concluziile în anulare 7

1. Cu privire la primul motiv, întemeiat pe erori în interpretarea și în aplicarea noțiunii de restrângere sau de denaturare a concurenței „prin obiect”, în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE 7

2. Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe erori în aplicarea noțiunii „facilitare” în sensul articolului 101 alineatul (1) TFUE și al jurisprudenței 14

a) Cu privire la al doilea aspect, întemeiat pe nerespectarea de către Comisie a criteriilor jurisprudențiale ale „facilitării” 14

1) Cu privire la prima critică, referitoare la faptul că nu s-a demonstrat cunoașterea de către Icap a existenței unei coluziuni între băncile în cauză în cadrul unora dintre cele șase încălcări în cauză 16

i) Cu privire la dovedirea de către Comisie a cunoașterii de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2007 18

ii) Cu privire la dovedirea de către Comisie a cunoașterii de către Icap a rolului jucat de RBS în încălcarea UBS/RBS din 2008 19

iii) Cu privire la dovada cunoașterii de către Icap a rolului jucat de DB și de UBS în încălcările Citi/DB și Citi/UBS 21

2) Cu privire la a treia critică, prin care se contestă contribuția Icap la obiectivele comune ale băncilor în cauză 23

3) Cu privire la a doua critică, prin care se contestă existența unei intenții a Icap de a contribui la realizarea obiectivelor comune ale băncilor în cauză 24

b) Cu privire la al treilea aspect, întemeiat pe caracterul eronat al motivării deciziei atacate referitoare la utilizarea de către Icap a contactelor sale în vederea influențării propunerilor anumitor bănci 25

c) Cu privire la primul aspect, întemeiat pe o încălcare a principiului securității juridice 25

3. Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe caracterul eronat al duratei încălcărilor în cauză 27

a) Cu privire la durata participării Icap la încălcarea UBS/RBS din 2007 31

b) Cu privire la durata participării Icap la încălcarea Citi/RBS 31

c) Cu privire la durata participării Icap la încălcările Citi/DB și Citi/UBS 32

d) Cu privire la durata participării Icap la încălcarea UBS/DB 33

4. Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe încălcarea principiilor prezumției de nevinovăție și bunei administrări 34

5. Cu privire la al cincilea motiv, referitor la stabilirea cuantumului amenzilor 37

Cu privire la cheltuielile de judecată 40